

HÖRBY

från by till köping

Del 21 Kåseri kring sekelskiftet

Hörby kring sekelskiftet av Greta Häggelin

DEN GAMLA TAVLAN.

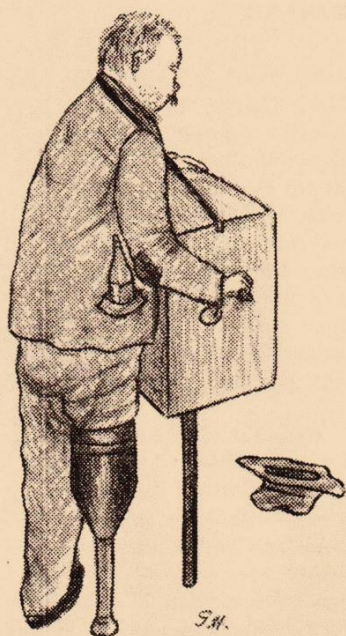
Över min byrå hänger en tavla i olja av en okänd konstnär. Tavlan föreställer apoteket, kyrkan och gästgivargården i Hörby. Det är afton kanske i oktober och mellan molnrevorna bakom kyrkan tittar månen fram. På torget står lyktan i sin egen lilla ljuscirkel och en rofylld stämning vilar över byn. Far skänkte mig tavlan innan han dog. Själv upptäckte han den en gång på skomakare Samuelssons vind och köpte den för fem kronor, vilket skomakaren tyckte var bra betalt för en sprucken pappbit.

Kyrkan är från 11—1200-talet, och bland de inventarier som bortfördes när kyrkan restaureades 1895 är en järnkista och en bänklanka med inskriften H:iens Hansen 1598, vilka nu finns i Statens historiska museum. Det övriga är inte inventariefört i museet, varför man inte lyckats identifiera den järnbeslagna fattigstocken, tvagningskärlet av sten från den katolska tiden, eketräet som legat över korrundeln och bänkdörren med inskriften: Lucia Nielsdotter anno 1598. De först kända prästerna i Hörby och Lyby pastorat är Gynterus och Helge Mogensen. Till Mogensen är knutet året 1470. Ett par

sekel framåt i tiden träffar man Hans Hansen Bruun, den själländske prästen som fann livet så outhärdligt här att han flydde till Danmark. Och repressalierna för flykten, som svenskar na måhända tog till förevändning när de detta år 1670 brände ned prästgården i Hörby, vågar man nog anta bottnade i den krigarromantik ur vilken föddes Mandom mod och morske män.

Apoteket kom till på 1850-talet. Och i Frosta härads historia skriver Gottfrid Björkelund att gästgivargården nämnes i tingsböckerna redan kort efter det Skåne blev svenskt 1658. Enligt prislista från 1775 fick man en varm kammare och säng med ljus för 8 öre och en måltid med tre rätter jämte ett stop dubbelt öl för 24 öre. Man höll också hästar på stall till resandes tjänst, ty det var stora landsvägen i Skåne som strök genom byn. När man 1912 grävde i Storgatan för att lägga kloak såg jag själv 12 år gammal — inte långt ifrån där man fann ett nederländskt mynt från 30-åriga krigets dagar — enruskorna som byfolket en gång lagt på lervälingvägen ligga väl konserverade i jorden. Många höga herar lär ha färdats genom byn för

att nu bara nämna Karl XI, Magnus Stenbock och Gustaf III. På tal om kungligheter har Karl XIV Johan ägt både mark och hus i Frosta härad, och under senare år ägde prins Oscar

Positivspelare.

Bernadotte sex à sju tomter i Hörby, samtidigt som hans svåger löjtnant Munch ägde mark vid Järnvägshotellet. Innan gästgivargården efter ett brokigt förflutet revs år 1900 hade i dess festivitetsal hunnit visas både Edisons phonograph och laterna magicabilder.

Min mor har bland andra minnen från sin barndom berättat om skjulet vid gästgivargårdens västergavel där förbönder, hästbytare, tattare och byns "stygg-

ga" gubbar "satt och hängde" på den s. k. nämndemansbänken, medan Johanna i skänken serverade finkelsupar och höll ordning och skick som en sann Lotta Svärd. Positivspelare var även ofta sedda gäster. De uppträdde traditionsenligt i svart träben och sålde visor om kärlek och mord för 10 öre. "Alpens ros" var visan om rosorna som "simmade i purpur och guld" och om den kärlekskranke "med stafven i hand, med blå ögat fäst mot det blånande vatten..." Det blå ögat blev oftast resultatet av besöket i skänken. De "stygg" gubbarna med näsor tonade i kobolt och rubin och munnar märkta av "Ystads ärligt och gott" hette Anders Englasson, Trued, Ola Möf, lille Olofsson och länge Isaksson, han som vackra sommarsöndagar sträckte ut sig spritt naken utanför kyrkan till alla troendes förskräckelse. Per Tygesson var mannen med principer. När han en gång förebråddes för att ha varit full fyra dagar å rad, svarade han: "Orning i allt, de ä bara tre!"

Till höger om ingången till gästgiveriet låg toddykontoret, där byns herremän samspråkade vid aftonstundens toddy. Min tavla är varken signerad med namn eller årtal. Men det lyser från gästgivargårdens fönster, och nog kan de gamla brumboc-karna fanjunkare Palm, doktor Naumann, länsman Krook, saksförare Swensson och postmästare Benedictsson ha suttit därinne vid sina toddar och diskuterat byns förutsättningar att

uppnå rang och heder av municipium. Kanske den oktoberkväll någon gång på åttitalet när en konstnär stod på torget och satte färg på sin papp.

Min mor var född i ett av de två små låga hus som gjorde möllan sällskap när den brann åttifem, då eldtungorna slet i möllevingarna i ett sprakande fyrverkeri. Victoria Benedicts-son har i ett brev till Axel Lundegård, daterat den 28 juli 1885, med djup inlevelse skildrat hur hon den natten väcktes av väktarens tutningar och ropet "elden är lös!" och hur hon sedan skyndade ut i den kalla, lugna nattluften där alla buskar stod våta efter regnet... upp till Ola Håkans trappa genom gränden förbi stationen till nya skolhuset. Hon talar om hög, gråblå natthimmel, om röda, glödande eldmassor, om knastrande dån och gnistor och stora eldflingor som spridde sig mot himlen och regnade ned. Och hon berättar om den utsläpade kvinnan med de fina dragen, som burit vatten och vars läppar skälvd helt lätt då hon talade om de fattiga, som bott i husen. De fattiga var mina morföräldrar. Mina föräldrar hade gift sig samma år, också fattiga. De bodde i två små kyffen och ett vindsrum snett emot smedjan. Det ena kyffet användes till butik och det andra till boningsrum och verkstad. Den natten flyttade morföräldrarna in i vindsrummet.

Förmodligen var det trångboddheten, som gjorde att mina föräldrar byggde eget hus, vil-

ket skedde med hjälp av morfar som var timmerman. Huset fick ett bra läge på f. d. "postmästarens lycka" vid Storgatan invid Gamla torg. Här öppnade min far hatt- möss- och pälsvaruaffär, och över dörren uppsattes en rödbrun hög hatt av plåt. Sorteringen bland pälsvarorna var det nog si och så med, men då det gällde mössor har säkert inte fattats något nummer i någon kulör eller fasong. I andra ändan av huset öppnade Karolina Nordquist, syster till byns apotekare, manufakturaffär. I gårdslängan tillverkade morfar likkistor, och när han sålde en kista fick Karolina Nordquist sälja svepningen. Morfar var också kyrkovaktmästare och lär som sådan ha gjort sig bra, lång och reslig som han var. För längesen har huset vid torget bytt ägare och exteriören förändrats.

En del av det min mor berättat från de gamla tiderna i byn och köpingen har jag kompletterat med ett och annat ur ortstidningen från den tiden. Min tavla visar hur det såg ut vid Gamla torg när hon var barn för cirka 80 år sedan. På den sidan av torget som inte syns på tavlan låg då gamla tingshuset, som restaurerades åttiofem och blev det vackra winquistiska huset. Även här gjorde morfar en insats. Det var få hantverkare om att bygga ett hus då. Arbetstiden var lång och man var främmande för kollektiv lojalitet, som bjuder till största möjliga maklighet. Vid torget låg också "Höga hus" — i två

våningar — vilket järnhandlare Olsson, gift med mors barnbarnsvän Fredrika Frennesson, sedermera lät restaurera. Till höger om detta, där nu Nya Garnboden ligger, låg då träkäken-häktet, som gamla hörbybor så väl minns. På ena sidan i farstun låg "tjvuhålet" och på

andra sidan bodde gevaldigern Rask. Hustru Rask var en liten sirlig dam i spetsmössa som av hela sitt hjärta önskade att hennes dotter Maria och min mor med tiden tillsammans skulle etablera en finare syateljé i Hörby. Men så blev det inte.

ICKE AV BRÖD ALLENAST.

Divertissemangerna i byn koncentrerade sig i huvudsak kring den stora marknaden i juli. Den varade i fyra dagar och var berömd land och rike runt. Färde- don rasslade dit veckor i förväg, guldsmeder kom ända från Stockholm och lufsiga björnar leddes dit sammankopplade för att dansa. De inkvarterades i

smedjan snett emot möllan. Och då mina morföräldrar bodde nära smedjan hade min mor som då var barn tillfälle att se när björnarna välkomnades med brödkakor. De fattiga byborna passade dessa dagar på att förtjäna en extra slant genom att servera kaffe och läskedrycker. Annars dracks det mycket öl och

En sup per åskådare.

Fotnot: Tjvuhålet är lika med fängelset.

brännvinet flöt i strömmar. Slagsmålen var nära nog ett folknöje, i synnerhet slagen som stod mellan tattarna och hörby-svennerna. På nöjesfältet förevisade en påhittig man en get. I evenemanget, vars entréavgift tydligen varierat från 6 till 25 öre, ingick en sup brännvin per åskådare. Och utan tvivel stod geten sig galant i konkurrensen med "Den stora brottningskampen på liv och död mellan djurtämjerskan Margarethe och den 250 kilogram tunga galiciske jättebjörnen Bismarck".

Men sensationer duggade även andra tider av året. På gästgivargården hade Teater international arrangerat något så sensationellt som brottningskamp mellan damer. Ett år i maj kom en lappkaravan och slog sig ned på Kreaturstorget med renar, kåtor och husgeråd. I november ett annat år kom "Den vackra skogskvinnan, en s. k. hårväxt dam". Född i Polen av skogsmänniskor och efter att ha levat ett ociviliserat liv tillsammans med sina över hela kroppen ludna föräldrar blev hon 1871 tillfångatagen av några björnjägare. Den ociviliserade skogsmänniskan talade för övrigt fem språk utom svenska. På grosshandlare Olssons tomt vid Storgatan — där sedermera bagare Malmström byggde ett hus, vilket numera äges av urmakare Christell — förevisade Ett stort franskt krigs-, konst- och vaxkabinett scener ur "Den store Napoleons krig hvarest konung Carl XIV Johan krigade mot Napoleon med svenskarna

och de förenade makterna". Vidare förevisades Vegafesten i Stockholm, den stora teaterbranden i Wien, de kristnas förföljelser i Spanien, det stora slaget vid Sedan. En helt ny förlustelse var panoramat där man kunde skåda japanska kriget och tyska kejsarparet på resa i Medelhavet. Och för 15 öre gick det för sig att se "600 kvadratfots yta sciopikonbilder", bland annat Chicagoutställningen. Ja, även ormtjuserskor och elefanter lär ha uppträtt här på tomten där man lekt som barn. Ty far köpte den malmströmska fastigheten 1912 sedan han genom vissa omständigheter nödgats sälja huset vid torget.

I Slagtofta hölls en dansbana öppen varje söndag under sommaren. Ibland arrangerades "rid- och körkapplöpningar", och arrangörerna annonserade på ett rörande sätt om "präktig hållplats för hästar samt tillgång till gott källvatten", vilket inte hindrade att man även serverade vin- och maldrycker. Likaså påpekades för allmänheten platsens natursköna läge. Det fanns idealister på den tiden. Var finns för övrigt det tivoli i dag som låter publiken tävla om att fasttaga en levande gödgris och låter den som lyckas behålla grisen?

1899 förlades tivolinöjena till Thorshill vid Lybyvägen i den s. k. Kärleksbacken. "Espinge berömda musikförening" stod för dansmusiken, och bland de nöjespappor som uppträtt och verkat i tivolit märkes, "Världens mjukaste man som sig i ryggen bita kan" alias orm- och kaut-

schukmänniskan Mr Huberti, även kallad århundradets vidunder. Miss Tilly var hans assi-

Frideborg Frederdi Huberti.

stent, och chansenettsångerskan Frideborg Frederdi Huberti var hans maka. Herr consertsångare och karikatyrtecknare Lautore var mannen som målade "stora vackra landskapstavor, städer och marinmålningar i upp- och nedvänd ställning". Vidare var det The two Gottheimys, fenomenala räckgymnaster, Mr. Charlie, balanssekvilibrist, Värner Rydén, Thorsson, m. fl. Och själv fick jag som liten planta

hjälpa till vid skyttebasarerna då basarstånden skulle viras med gult och blått crêpe-papper.

Den som nu vandrar Lybyvägen och kastar ett öga på gamla Thorshill, skall bara finna en fridfull skogsdunge. Vandraren kanske undrar vad de gräsöverbuxna urgröpningsarna som liknar små bombhål betyder. Det var de s. k. serveringsbåsen där man drack kaffe och lemonad under Kväsarvalsens jubelår.

Sedan kyrkan restaurerats förekom där konserter av varierande slag. Här skall bara nämnas operasångaren Lejdström o. Salomon Smith, sångkvartetten Cimbria från Cimbrishamn, Frälsningsarmén med horn- och strängmusik. Och när Kongliga Skånska Dragonregementets hela musikcorps höll konsert var kyrkan fylld till sista plats.

För enklare sammanträden och baler anlätades smedmästare Lundahls lokal. Annars höll man helst till på Järnvägshotellet. Ett sådant fanns redan 1875, fast järnvägen kom först några år senare. Och utan idyller med poänger var inte dessa järnvägar-nas Sturm-und Drang-år. Mina föräldrar skulle en dag resa till Malmö och medföra en stor korg kräftor som gjorts i ordning kvällen före. Men på morgonen när mor kom ut i köket hade kräftorna gjort vad vem som helst skulle ha gjort i samma situation — rymt ur korgen. Köket erbjöd därför en ovanligt livfull syn. Med manlig beslutsamhet ringde far till inspektör Dahlin och bad honom hålla tåget tills kräftorna var infångade, vilket Dahlin gjorde. Vid andra till-

fällen åter kom tågen in med sådan fart att de inte kunde stanna vid stationen, utan körde ett gott stycke förbi, varför de sedan

måste backa. Detta missförhållande påpekades med indignation i Hörby-Posten.

NÄKTERGALAR, RIM OCH KÄRNFULLA ORD.

1894 blev byn municipalsamhälle, och följande år kunde ordningsmannen räkna 1185 mantalsskrivna själar. Man hade tingshus, länssjukhus, apotek, sparbank, postkontor, järnväg, telegraf- och telefonstation, egen tidning, tolv bagare, och dessutom missionsbokhandel, pantlånekontor och giftermålsbyrå. I sinom tid skulle ett modernt hotell ersätta gästgivargården som ägdes av friherre Cederström med fru Christine Nilsson som gästgivare, ett uppdrag som hon skötte på ett föredömligt sätt. J. A. Hertz, Göteborg hade enligt notis i Hörby-Posten koncession på utminuteringsaffärer, vilka var så givande att de renderade honom en jätteförmögenhet. Färgarmästare Lindvall hade väckt förslag om elementarskola och societetshus, och kyrkan som ansetts för enkel för ett så pass stort samhälle var under restaurering. Året därpå bildades brandkår. En kandelaber som i många år prytt Kongens Nytorv i Köpenhamn inköptes och uppsattes på Gamla torg samtidigt som Hörby-Posten meddelade, att i samhället öppnats två konditorier och kaféer samt cigarr-

butik. Hörby hade något att komma med, även den av länsman Krook föreslagna vinberedningen i samband med glykosfabrikation förutan. Samhällets ordningsman på besök i residentsstaden presenterade sig också numera som borgmästare i Hörby.

Men de älskliga lärkorna fortsatte alltså att i vårens ljuva tid slå sina glada drillar över hus-taken. Och från skymningen till gryningen sjöng näktergalarna så vackert kring buskagen i samhället, På Gamla torg kunde man stå och lyssna till göken, och ibland kom en jösse inskuttande och satte sig att titta på husen. Att han kom på olovlig jakttid var inte direkt bevis på misstroende. På "prestagårdsängen" promenerade en stork omkring som om den bestämt sig för att skriva köpekontrakt, och nere i ån trivdes både laxöring och kräftor.

I dessa rörande bevis på ömsesidigt förtroende låg en omedveten charm. När i Hörby-Posten stundom annonserades på vers, kan författaren tänkas ha inspirerats av lantlig frid och ro. Den poetiske annonsören framför andra var Anders Larsson. Han bodde vid "banken snett emot pampen" och sålde "kragar, man-

chetter, vantar och schafter, dukar, schalar och planchetter." Denne tidigare upplaga av herr A:fr-d V:stl-nd som "sig gärna ville presentera när alla öfriga realisera" gjorde versfötter av "blusar, tvålar och eau de cologne, parfym, skuffor och fickdukar av rena lin." Han föreslog "till fader en plånbok och till moder en korg, till syster min, en liten kamin, och brodern se'n en liten kanin." Han uppköpte, "messaging, malm och tagel, koppar, bly till hagel, jernskrot, lump och ben, koppar, zink och tenn, slitna gummigaloscher däribland, vax och talg samt mycket mera som ej räknas kan."

När skomakaremästare Minör avslutade sin realisationsannons om 2000 par barnskodon á 1 krona med nio säger nio långa verser på egen specialmeter kan det ha berott på att det skedde mitt i högsommarvärmen. Och om vi tar ett hopp fram till 1913 kan vi i åtta verser "avsedda att sjungas till den härliga melodien Putte", få veta allt vad B. Håkansson's beklädnadsmagasin har att försälja.

Samhällets handlande o. hantverkare tycks ha insett annonseringens fördelar ända från hörbytidningens start 1891. Man knusslade inte på decimeterna utan kostade på sig stora spaltutrymmen där hela lagret uppräknades. Stundom föredrogs ett mera realistiskt uttryckssätt, som när Anders Larsson tillkännagav att han till följd av den förestående bouppteckningen efter sin

avlidna hustru rekommenderade ett välsorterat kortvarulager samt ett redan inkommet stort lager av kalsonger m. m. N. Andersson tillhörde även dessa mera nyktert betonade affärsmän. Så annonserade han en gång om 7 alnar långa likkistor från 7 till 70 kronor och en annan gång att han sålt c:a 4,000 likkistor och att ingen hade klagat. Självklart hade han klädslar och kransar som passade för envar. Och när han rekommenderade sin likvagn "som smordes med fett och därför rullade så lätt, för att ingen jämmer skulle höras och ingen därav skulle störas", då vågar man påstå att det var en service som lämnade intet övrigt att önska.

Ytterligare ett par år gick, och år 1900 erhöll Hörby i nåder kungligt löfte att bilda köping. Gatornas namn stod nu att läsa på husknutarna, utanför sockenstugan och skolhuset hade lagts trottoar och man hade fått brevbärare. En dag på det gamla seklets sista år satt provinsialläkaren hemma och drack grogg med min far, och varför skall man inte dricka grogg på sjukbesök? Doktorn sa: "Nu när det skall bildas köping skall vi se till att få in bara akademiskt bildade i kommunalfullmäktige!" När han gått gick far och talade med några hantverkare, och nästa dag tog den nybildade föreningen Enigheten upp den kamp, i vilken doktorn och hans meningsfränder fick stryka på foten.

När det nya århundradet bröt in vid "malmens signade klang" blev Hörby köping. I ett högstämt anförande tolkade provin-

sialläkaren stundens betydelse inför "våldiga människoskaror å Hörby torg" där fackeltågens ljus lyste. Han yttrade bland annat: "Vi kunna således säga att vårt samhälle nu inträtt i mannaåldern, vilket, vi hoppas det, aldrig skall efterföljas av en skräpelig ålderdom. Må vi då alla visa att vi trampat ur barnaskorna, visa oss som män i detta ords fullaste och vackraste betydelse..." Eftersom jag kom till världen först nio månader efter denna märkesnatt, hann jag inte höra dessa manligt, kärnfulla ord. Och lika bra det. Tids nog fick man höra stora kärnfulla ord.

Sedan Hörby fått köpings värdighet beslöt man att flytta spruthuset från Nya torg till planen invid tvätthuset vid ån samt att endast bibehålla tutningar vid eldsvådor och låta tutningar vid auktioner efterträdas av ringning. Ringningen åtog sig nattpolis Frisk, f. d. lykttändare och Bismarcks jämlike i kroppsstorlek. Med en klocka av malm gick han mitt i gatan och ringde och ropade ut var auktionerna ägde rum.

Snart kom också den dag då "de äldstes råd" ville visa att man nu definitivt trampat ut barnaskorna. Hörby skulle bli garnisonsort! En delegation bestående av hovrättsnotarien, sparbankskamreren samt dennes kollega även kallad vice auditören avreste till huvudstaden för att uppvakta Kungen. Oturen ville emellertid, berättas det, att herrarnas bagage blev stulet redan i Eslöv, varför Kungen måste uppvaktas i förhyrda frackar.

Att man var ogrannlaga nog att avslå propositionen berodde dock icke på frackarna.

Lokomotivskräddaren.

Till sekelskiftets ära hade källarmästare Schweitz i Järnvägs-hotellens park låtit bygga paviljong och kageibana. Och när stilla sommarkvällar, fyllda med dofter av syren och jasmin, lade sin drömmande ro över svala bersåer sökte hörbyborna sig hit för att njuta av kaffe och punsch. Medan det nya hotellet var under byggnad på gästgivargårdens gamla grund förlades alla evenemang, baler, soiréer och dylikt till järnvägshotellet. Bland de orkestrar som varit engagerade där märkes "Scala-orkestern i Milano." "Och som dessa", enligt uttalande i Hörby-Posten, "förestod att tolka Finska rytteriets

och Björneborgarnas marscher hade hörbyborna inte hört på länge." Vanligen förekom såväl stor konsert som kaffekonsert med servering vid småbord. Ett mod som fullföljdes av barberare Th. Larsen, när han å Nya hotellet, som Stora hotellet först kallades, gav "phonographkonserter av Edisons Home."

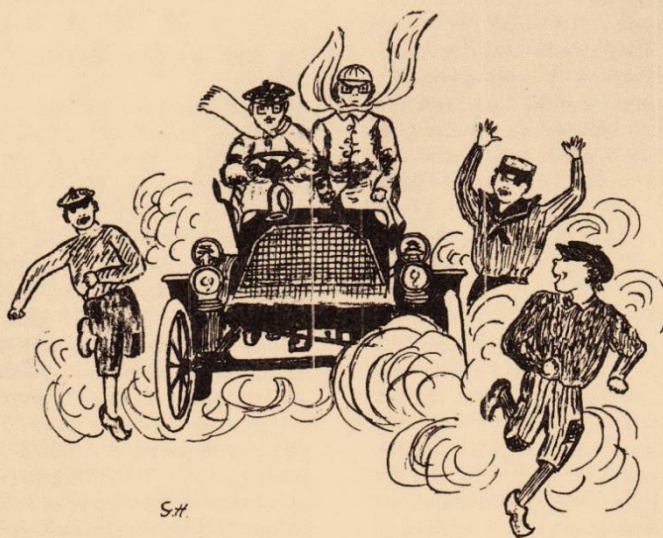
Sedermåra övertogs Järnvägs-hotellet av en satt herre med blonda polisonger. Namnet var

Sandsjö. Från att ursprungligen ha varit skraddare blev han godsägare innan han slog sig på källarmästaryrket, vilket han skötte utmärkt. När Höör-Hörby järnvägen gick i konkurs inköpte Sandsjö ett lokomotiv på auktionen, varför han erhöi titeln lokomotivskräddaren. Och som sådan axlade han sin Macfarland med en elegans som anstod en torylord.

STORGATAN.

När järnvägarna kom till miste landsvägarna sin stora betydelse. Men det är med landsvägar som med gamla kasserade föremål, en vacker dag

kommer de åter till heders. På våren 1903 puttrade den första bilen in i Hörby. Den parkerades på Gamla torg där mycket folk samlades medan bilisterna

På våren 1903 puttrade den första bilen in i Hörby.

intog förtäring på hotellet. Hörby-Postens utsände medarbetare skrev om denna händelse att "ikappspringande pojkar distan-serades då bilen satte igång". Och man ser för sitt inre öga ett charabangliknande åkdon med något käpprakt i läderhuvor och chiffongslöjor seende ned på ett dammoln av hojtande småkilar. I våra dagar har "charabangen" framtill förvandlats till ett försilvrat munspel och mäter ett huskvarter i längd i gräddgult, duvgrått, opal eller mandelgrönt med former och linjer som om detta något dansat balett redan som råplåt. Först tio år efter den unika händelsen fick den första bilen hem-ortsrätt i Hörby med källar-mästare Berggren som ägare.

Landsvägarna höll på att återfå sitt anseende. Men min egen Storgata, den f. d. byvägen, var omedveten om den ära som väntade. Ty här virvlade allt-jämt vårvindar friska upp dam-met i högan sky medan regnen åstadkom sagolika degar i vilka vi övade oss i bagarens konster. Som en skans vid övre ändan av gatan låg "Tornet". För länge-sedan var där inrymt telefon-och telegrafstation. Spefåglar kallade huset "katolska kyrkan" fast baksidan liknade en hyres-kasern i Eastend. Själv tyckte jag framsidan liknade ett slott. Men ack! Så länge jag minns såg jag där bara likkistor, begravningskransar och limburkar. Och sist jag såg Tornet hade kupo-len blåst bort. Om ett hus nå-gonsin har sett vingklippt ut så var det detta bisarra slott.

Glans och ståt fick gatan upp-leva när Södra och Norra skå-ningarna, Ystads dragoner, Kronprinsens husarer och Ven-des artilleri passerade från el-ler till manöver i långa kolon-ner. Vid dessa tillfällen tog de också inkvartering i gårdar utanför köpingen. Och ett även-tyrets skimmer spred sig över gatan när patron Håsa kom dragande med sin rullebör, vän-ligt nickande åt alla ungar och småpratande för sig själv. Ty patron Håsa var tosig på ett fromt sätt som barn tyckte om. Vilket sagoland han kom ifrån visste ingen, men någon kallade det Östraby. En sak visste man: att han gömde sina pengar i "håsorna" och därför kallades Håsa. När han kom var rulle-bören tom, och när han åter drog bort hade han Ölbornskans skrot lastat på sitt hjuldon.

Ölbomskan bodde i ett uthus på repslagarens gård. Själv gick repslagaren baklänges på sin repslagarebana dagen lång pratsjuk och rödhårig med en rulle hampa om magen. Han brukade tala om för mig att jag inte var vacker. Men det tyck-te jag inte angick honom. Han var inte vacker han heller, och att besöka hans svärmor Ölbornskan var som att hälsa på själ-va mor Uggel-Guggel i Svart-bergets mörkklyfta. Halvdöda av skräck knackade vi på hennes dörr. När vi hörde ett kraxan-de: Kom in! drog vi in luft i lungorna, som om det gällt att gå under vatten, öppnade sakta dörren och erbjöd ödmjukast ett parti ben, skrot och galoscher

till försäljning. Med en tranlam-pa darrande mellan knotiga fingrar lyste hon vägen till vå-gen där vi fick stälpa upp en vara i sänder, eftersom ben, järn och gummi betingade olika pris. Vi stod stela och hushål-lade med den friska luften i lungorna, ty lukten därinne var en brunn av komprimerade dof-ter. Med sin käpp rakade och stötte gumman misstänksamt i lumpen. Dåligt samvete hade vi väl ibland, min kompis Ragnar och jag, när vi doppat galosch-lumpen i vatten. Men strängt taget, resonerade vi, har galosch-er rättighet att vara dyvåta, det må vara aldrig så mycket sol och torka ute. Likviden stoppade man oftast på spar-bössa. Men ibland slank vi in till fru guldsmed Rosenberg och köpte gräddkarameller för hela slanten. Sedan slog vi oss ned på bänken under plåthatten och delade dem lika.

Det finns en mörk punkt i våra "affärer. Det var den gången vi drog iväg med en splitter ny pump från järnhand-larens lager, som inbringade oss två kronor i kalla pengar. Se-dan gick vi tysta nedför Stor-gatan. När vi kom till Garnbo-den hade vi bestämt oss för att gå de tunga stegen till Ölbornskan och be få köpa pumpen tillbaka. Det fick vi, hänsyns-löst genomskådade. Men när vi kom till järnhandlarens med pumpen var porten låst. Då la-de vi pumpen ifrån oss och låt-sade som om det regnade.

Ragnar älskade blommor. Han visste varje vår i vilken skog den första blåsippan slagit ut och den första vitsippa. Och när so-len lockat fram "harakammar", "gökastavar", kattögon och lilje-

Fotnot: Min kompis Ragnar = Ragnar Olof Mörck, född den 1 oktober 1900. Föräldrar Per Mörck och hans hustru Hilma Elisabeth, född Herrlin.

Hos Ölbornsman.

konvaljer följde jag med honom och band buketter. Det var en kompromiss liksom när han följde med mig till Ölbornsman. Ragnar var född till trädgårdsmästare och inte till lumphandlare. Men han blev i stället konstintresserad specerihandlare i huvudstan. Underliga äro Herrans vägar! Som ett tecken på trofasthet skänkte jag honom en födelsedag ett par

svarta glacéhandskar. Ragnar ägde nämligen en svart oljerock som då var högsta modet. Och gåvan var mycket lyckad, ty Ragnar var stolt över att bära svarta glacéhandskar till svart oljerock. Hans gengåva blev en vas i vitt porslin med Stora Hotellet som dekor, vilken jag placerade mellan två porslinshundar på byrån i sängkammaren.

HELGAFTON.

Framför vår kökstrappa har "enepågen", buktalarens fnoskige son, lagt en frisk engren. Vederlaget hämtar han i köket. Inomhus är allt putsat och fint eftersom det är lördagsafton. I matrummet på ekbyffén, ett under av snickarkonst, skiner det om nysilver- och kristallskålar, kryddställ och en liten bågare av äkta silver med tandpetare i. På serveringsbordet på en vit duk i hardanger står ett ställ med fruktknivar och en hög strösockerskål i nysilver, och i pottugnens mässingsdörrar kan man spegla sig. Förmaket är det finaste rummet. I en grupp på en av mor själv broderad divanmatta paraderar soffan, emmastolarna med antimaskasserna och divanbordet. Ovanför soffan hänger en stor marinmålning. Därunder hänger i röda sidenband två sjöstjärnor. Och tack vare de båda tagghudingarna hade man lyssnat till havets eviga brus innan man sett

ett hav. Eftersom vi bodde inne i landet och ingen i släkten varit sjöman syns slumpen ha fört de marina prydnadsföremålen till vårt hus. På en hög, svartpolerad piedestal tronar en majestätisk phoenixpalm, vars blad brukade kittla folk i nacken då vi hade främmande och det blev trångt i rummet. I bokskåpet trängs Aug. Blanche, Starbäck, Aberg, Walter Scott och Runebergs Fänrik Stål, med Hemmets allehanda, Ljus och Vår jord. Och under en väggbonad med en lapp ilande på skidor över snötyngd yllejava, står pianot försett med prydnadsföremål och kabinettsfotografier i broderade ramar.

Vi brukar äta kvällsmat vid det runda bordet i köket, oftast sill och potatis eller potatisgröt med mjölk och en klick sirap till. När far ville ha något extra i vardagslag anrättade han själv sill i kapprock. Törsten släckte han sedan med ölost. Gräslök

Phoenixpalmen.

måste han också ha tyckt om, eftersom han envisades att plantera gräslök i mors krukor med hyacintlökar. Då grät mor. Men när aprilsolen tittade fram och snöblötan droppade från tak och stuprännor stod i alla fall mors hyacintkrukor i fönstren med

strutar över. Far gick och napade strutarna, vad han nu använde dem till, och mor gjorde nya undan för undan. Ty som mor skötte sitt hem i övrigt så skötte hon sina blommor, och en vacker dag stod hyacinterna i

full blom, blåa, skära, vita och gula, och spred sin ljuva doft.

Verkstaden låg innanför butiken och vid verkstadsbordet står Kal, gesällen, som vi hade i maten och som bodde på verkstaden, och pressar mössor på runda valkar. Det fräser och ångar då järnet sättes till den våta dampkluten. När arbetet slutar vid åttatiden på kvällen förvandlar Kal arbetsbordet till säng genom att lyfta av sofflocket som vilar på gavlar. På väggarna hänger mössmodeller av papp, på vilka far ritat djur och gubbar med god talang, och över symaskinen hänger en fotogenlampa, byrå bestods inte gesällen. Då och då ringer butiksklockan men någon affär blir det inte alltid om kunden är för "pruten", och butiken stänger far först när han går till sängs. När åsken gick på natten satt vi påklädda i butiken. Om molnen drog ihop sig över lybytrakten kom de från Danmark med en svår natt. Det slog aldrig fel. Och när ovädret drog bort igen och reaktionen hängde kvar som svavelgult i atmosfären och rännstenarna porlade som glada vårbäckar efter slagregnet, satt man uppe tills man fått reda på var blixterna slagit ned. Alltid var det någon nyfiken som gett sig ut i tid och som stannade till och berättade.

Som alla andra lördagsaftnar går Per därute på torget med sin sopkärra. Framför kärran går hans svankiga ök och på öket sitter hans svarta hund.

Fotnot: Sista stycket. Per går på torget med sin sopkärra. Kallades för "Vinge Per" men hette i verkligheten Per Nilsson. Han hade varit med i en olycka men inte fått den vård som han skulle ha.

Han var till yrket renhållningsman och sopade upp skräp på torg och gator.

Och sällan har tre levande var-
relser synts så helt förenade i
harmoniskt samförstånd. Utan
pådrivning lunkar hästen från
sophög till sophög och Per hal-
tar efter. Vi barn kallade ho-
nom Vinge-Per därför att hans
ena ben spretade utåt i vinkel
från knäet med foten utåtvri-
den som enkom för att fösa so-
porna på skyffeln. När han dra-
git bort med sitt ekipage vilar
friden över rensopade gator och
torg. Ringaren gick nyss över
kyrkplanen. Om en stund öpp-
nar han fönsterlämmarna i
kyrktornet för att klockring-
ningen skall höras omkring.
Man brukar kunna se när kloc-
korna svänger uppe i tornet.
Och nu — börjar de svänga och
ringa till helg.

I slaktarens skyltfönster vilar
oxbringor och lammkotletter
under kvistar av guldregn. Ty
det är i guldregnets blomnings-
tid, en mild och vacker juni-
kväll.

På trappan till sitt hus sitter
guldsmeden och suger på sin
långa pipa. Kryckorna hans lig-
ger bredvid. Och utanför sitt,
på en grönmålad bänk, avnjuter
Per Mörck en "Casa real". Mitt
emot på andra sidan torget sit-
ter Carl Göran Samsioe på sin
bänk och Alfred Holmberg, ur-
makaren, gör honom sällskap.
Carl Göran har just berättat en
rolig historia och bjuder på
en pris snus. När man skickades
att handla i hans manufaktur-
butik hände det att han bjöd på
en pris ur sin silverdosa — för
det bjudna barnet en ära jäm-
förlig med att dubbas till ridda-

re. Garnboden på hörnan hade
kanske större urval fast till Sall-
rots skickades man mest för att
köpa band och trådrullar. Man
fick en provfärg med, och när
Sallrot granskade färgen kläm-
de han pincenéerna bättre på nä-
san. Innanför disken med tyg-
räckor, garner och lådor med
knappar och tillbehör tog han
sig ut som en grand seigneur
med sitt gråa hår och den svar-
ta pincénénodden fäst i knapp-
hållet. Kyrkklockorna har kläm-
tat slut och nedför Storgatan
kommer P. P:s kor så sakteli-
gen. P. P. själv, kommunalpamp,

kommer efter med riset. Carl
Göran tar en pris till och Tax-
man viftar med svansen. Det
klampar dovt uppe i gatan.
Kage-Jon är i annalkande. Det
hörs på klampet att han är pin-
full, som han är mest alla helg-
aftnar. Och med sin enegren-
säck på ryggen kommer han så
raglande. Våra pudelhundar
skäller och Kage-Jon skäller —
ända tills hans träskoklamp
sakta förtonar bort i Råbygga-
tan. Solnedgången har lämnat
en röd strimma kvar på himlen
och helgaftonens frid är åter ett
med tystnaden.

EN MAGNIFIK STILSKAPELSE.

Det nya hotellet blev en mag-
nifik stilskapelse och en pryd-
nad för samhället. Invigningen
skedde den 25 april 1901 med
bal och soupé. Teaterscenen in-
vigdes den 14 november samma
år med Familjens olycksfågel,
lustspel i 3 akter i E. von D.
Ostens regi. Festföreställningen
inleddes med en av herr Per J.
Wallin författad prolog. Två vec-
kor senare uppfördes Den för-
gyllda lergöken eller Kolingens
midsommarnattsdröm. Året där-
på gästades teatern av "fem
bland Dramatiska teaterns i
Stockholm förnämsta artister".
Och detta blev inledningen till
en lång rad gästspel under
kommande år av olika sällskap:
Julia Håkansson, Anna Norries,
Sigrid Eklöf-Trobäcks, Anna-
Lisa Hvassers, Lotten Seelig-

Sandbergs, Oscar Textorius,
Axel Hultmans, Anders Fri-
thiofs, Deurells, Rydings, Se-
landers, Rönnblads, Lindroths
och Olins. Och kanske minns
ännu någon teaterintresserad
hörbybo när Karin Svanström
var där och spelade Husarfeber.
Hörby hade dessutom ett eget
ambitiöst teatersällskap där
stationsinspektör Dahlin och
urmakarmästare Holmberg ef-
terlämnat minnet av tvenne
Thalias ödmjuka tjänare. Som
liten grabb bodde Oscar
Winge tidtals hos sin mormor
i Råbygatan 23. Som
vuxen kom han tillbaka och spe-
lade kungen i Strindbergs Karl
XII, och efter vad man ser i
gamla tidningslägg är det inte få
stora dramatikers verk som ge-

Fotnot: I slaktarens skyltfönster.... Slaktaren hette Magnus Månsson, född den 23 november 1862 i Bosjökloster och hans hustru Augusta Nilsson, född den 19 juli 1864 i Östra Broby inflyttade till Hörby nr 8 1887. Gifte sig den 24 juli 1887.

Köpte några år senare en tomt med byggnader på Storgatan, stadsäga nr 475, som låg mellan smeden Kjällqvist och guldsmeden Rosenbergs byggnader.

nom åren spelats på Hörby teater.

Här såg jag mitt livs första teaterföreställning inte äldre än att jag satt gratis på nästan ingenting mellan föräldrarnas stolar. Det var Rönnsblads som spelade Maeterlincks Monna Van-

Urmakare Holmberg —
Thalias ödmjuka tjänare.

na. Och vad som inte hörde till pjäsen tyckte jag förresten var poängen i det hela, nämligen ett brinnande stearinljus som var nära att fatta eld i Monnas utslagna guldgula hår.

I den stora vackra festsalen firades jultomtafesterna då rek-

tor Hallbäck talade för kung och fosterland och då vi barn dansade kring julgranen och sjöng "Nu är det jul igen..." och "Vi ska dansa över berg och backar...". Kommittédamerna bjöd på kaffe och dopp. Och innan vi som avslutning sjungit "Du gamla du fria", hade barnen från "norr" och "söder" undfågnats med gröt och smörgåsar och påsar med gotter och kläder.

I taket i denna sal hängde två stora ljuskronor från vilka acetylängas och därefter elektriskt ljus strålat över många glada fester. Det var hantverksbaler, knutsbaler, kostymbaler och Sällskapetets baler. Och om inte hotellets egen orkester exekverade musiken, rekviderades Kronprinsens husarers musikkår från Malmö eller någon annan lika kvalificerad orkester. Damerna, som anlände i supékappor besatta med moufflon, bar stor toalett. Herrarna var iförda frack och vita handskar och när de gjorde sin révérence och dansade ut med sina damer på det vitskurade golvet var det i en smäktande vals eller en glad pas-de-quatere. När ungdomarna hade baler fordrade konvensansen s. k. förkläden. Som förkläden inbjöds vanligen tvenne fruar som därtill ansågs passande.

Det hände att "gårdarnas herrskap" någon gång hedrade balerna med sin närvaro. Det gällde då de subskriberade baler under 1910-talet till vilka distriktsveterinärens fru var primus motor — hon som så liva-

de upp gatubilden när hon muntert kom trillande mellan husväggarna i sitt giggekipage. Av hörbybor deltog då, förutom sparbankskamreren med fru och övriga honoratiores, också en del hantverkarfamiljer som de högre stånden inte beblandade sig med. När gårdarnas folk bröt upp före midnatt följde sparbankskamrerens deras exempel, därmed givande en vink om skillnaden mellan kung Salomo och Göran hattmakare.

Som en apoteos över hörbyfamiljernas beundran för Terpsichore lever minnet av den dansskola vartill engagerades en balettmästare på modet från Malmö. Och om han tidigare lärt deras barn att dansa polonäs, kadrilj, fransäs och reinländer, så lärde han nu mamorna och papporna att dansa bostonvals och two-step. Malisen kallade företaget Hörby valskvarn, men rönnbär har som bekant alltid varit sura.

Elfberg var en av hotellets första källarmästare. Han gav mig det allra vackraste ljusröda påskägg med ett panorama inuti. Ett oförgätligt minne, ty som femåring uppskattar man ljusröda presenter. Berggrens som efterträdde Elfberg höll liksom denne en förnäm standard och satte sin individuella prägel på företaget. Sina gäster kunde de servera både lim-

Révérence.

fjordsostron och bergostron, äkta rysk kaviar, hummer, färsk lax och nystekt kalkon. Och se här vad man med anledning av H. M. Konungens höga namnsdag och för 3 kronor per person hade att bjuda fredagen den 1 december 1905:

GALA DINER med taffelmusik af Apollokåren från Malmö under anförande af kapellmästare A. Andersson.

MENU

Hors d'œuvre
Potage royal
Turbot sauce vin blanc au truffe
Contra filet à la moderne
Asperges au beurre
Glace vanille
Fromage.

Till den menyn dracks inga sylrligheter. Chile och Argentina var ännu vänligt sinnade makter som drack upp sina viner själva. Och till kaffet serverades inget dyrt men dåligt skämt i folkets namn. Folkrestauranger var också ett okänt begrepp. Men till höger om hotellets huvudentré låg "klassen". Torg- och marknadsdagar hade man en känsla av att den

verkliga gris- och hästhandeln försiggick därinne. Ty därifrån trängde ut glam och skrål av yster livsyra blandat med slammer av glas och porslin, beska ångor av bier och tiodubbelt renat.

Nu står inga beska bierångor i luften. Vi har alla blivit ordentligt folk-folk och äter med pappersservietter på en duk av restriktioner. Livet har mist sin bouquet både för hästhandlare och oss andra.

*

Hotellets festvåning är dunkelt upplyst. Ett musikkapell är placerat på scenen, den scen som dock har sin lilla kulturhistoria och som är dömd att utplånas. Vid småbord i Damrummet och Klubbrummet sitter ungdom läppjande på kaffe. Framför dem står folkdrycker i iskylda hinkar. Ungdomarna reser sig trötta när musiken börjar spela och går ut i salen. Till trumpeters och saxofoners stönande börjar de "stufva" med något av lokalbedövning i rytmen och ett uttryck i ögonen av fullständig kontemplativ ro.

Det är nyårsbal anno 1947

SKOLA.

Vi var jämnåriga och hade känt varandra och umgåtts, innan vi lärde att gå, Ragnar och jag. Vi höll ihop i vått och torrt och delade allt i glädje och sorg. Men när vi började skolan, skildes vi åt, ty där fanns pojksida och flicksida.

I första bänken på flicksidan satt klassens båda ljus, Elsa och Hilma. Det var i småskolan. I sista bänken satt Agnes, skör som en blomstängel. Hon var blek, och hennes röst var en skälvande viskning. När de andra valt sitt, blev sista bänken

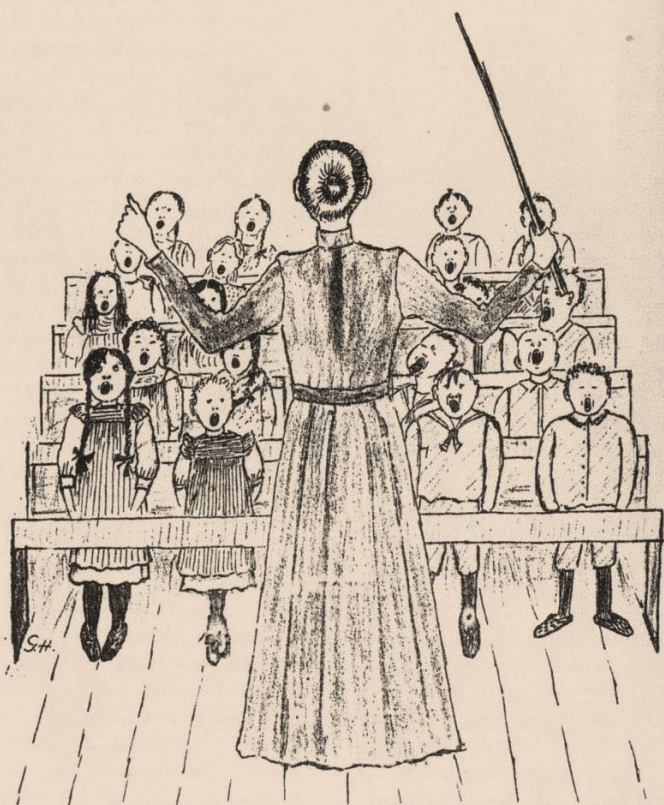
hennes. Ty sådana är barn och djur, grymma som det naturliga urvalets hårda lag. Ellen satt i bänk med Agnes. Men en dag gick Ellen och drucknade i ån, när hon skulle plocka kabbleka. I den lilla tråkåken, på Ola Lars' gård blev Ellen lagd i en vit kista. Där såg vi henne hela klassen, där hon låg klädd i vitt med skära och gula evighetsblommor i krans på bröstet, sådana som hörde ihop med vadd och innanfönster. Modern lät oss

gå i gåsrad runt kistan. I vardagslag kallades hon Bolla Knut och var känd för sin rappa tunga. Den behövdes liksom, rappheten. Ty att dra omkring med en kärra och sälja sik och abborrar och fjälla dem på köpet var inte Guds bästa göra.

Vi lärde oss stava till Rikkitikki-tavi, det lilla djuret som liknade både en katt och en vessla, som var klokt som en människa och modigt som en björnhona och dödade glasögon-

ormar. Under lektionerna brukade fröken harskla sig och spotta i spisen. Och fortare än jag lärde mig stava, lärde jag mig harskla som fröken. När hon av alla krafter dunkade takten med pekpinnen i katedern, lärde hon oss att sjunga: "Kom min lilla..." och "Dold mellan furorna..." När jag tänker på hur röd av ansträngning hon blev, beklagar jag henne djupt. Ty ingen enda av oss blev metropolitanstjärna.

Under rasterna kastade vi oss över Flygares lilla fredliga butik. När vi ryckte upp dörren, slog den till en kläpp i en liten klocka och åstadkom ett gällt klingeling. Och medan 1-öres knäcken rök över disken mellan 2-öres kubbar och 3-öres bullar, de senare uppradade på ugnsplåtar i en rankig väggställning av trä, klingelinge det och lät som bjällerklang i ett slädparti. Resten av rasterna höll pojkarna sig strängt för sig själva som en bättre odd-fellow-förening. När de åt sig och sina lekar utvalt den rymligaste delen av skolplanen under den stora kastanjen, blev valnötsträdet över åt flickorna. När pojkarna fick sin lilla svarvade träbit till att snurra på marken, spelade de "topp". Och när flickorna fick den gröna eller röda lilla bobinen att flyga upp i trädtopparna och fångade den på ett snöre, när den kom ned, var det diaboloflugan som kommit. Elsa bestämde vad som skulle lekas. Hon brukade ställa upp oss i ring och räkna: Esike, desike, luntan, tuntan, simili maka, kuc-

"Kom, min lilla..."

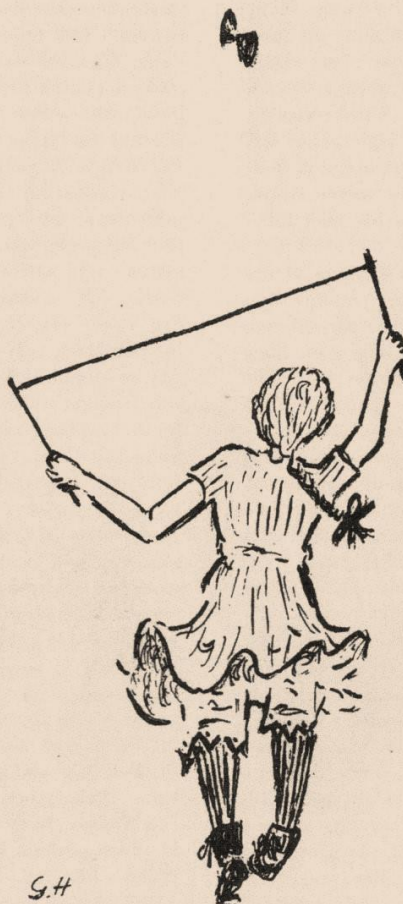
Fotnot: Under rasterna kastades vi över Flygares lilla fredliga butik. Året bör vara omkring 1907.

kelikaka.. Somliga flickor var som födda med ramsor på tungan. På skolgården fanns något, som måste värma hjärtat på varje folkhemskär demokrat. I detta något satt sju — åtta flickor i rad. Men jag var en dålig demokrat och så gick det som det gick mitt under en lektion då jag fick en fråga och stod upp. För den lilla våta olyckan fick jag uppbära mycken skam och nesa av pojkarna. Men en dag spelade pojkarna själva mig hämnden i händerna. Ur fickan råkade jag dra upp ett utbrunnet ficklampsbatteri, och strax var rödhåriga Johan i träsor framme och frågade nyfiken, om det var en fotografiapparat "M..!" nickade jag. "Då ska du fotografera oss!" bestämde han. Pojkarna hade redan samlats kring "apparaten" som flugor kring en sirapsburk. "Vi ställer upp oss!" sa Johan, och så ställde de upp sig vid husgaveln. "Ta voss nu!" sa Johan. Då placerade jag batteriet på ett räcke, "riktade in" och knäppte med fjädrarna. När Johan sedan förstod, att han blivit lurad, rök han på mig. Men då fick jag ett grepp om hans röda kalufs och höll den fast, tills fröken kom och skilde oss åt. Men Johan var en bussig pojke i alla fall.

När skolan var slut på eftermiddagen tog läxorna och sabbadillättikan vid där hemma, och allt skulle i huvudet liksom multiplikationstabellen. Gud hjälpe vad jag grät över "nian", där jag satt i sängkammaren och såg torget i tårar. Men när nöden

var som störst stod Ragnar vid kökstrappan och frågade efter

sin oskiljaktiga. Och så var "nian" glömd för den gången.

Diaboloflugan.

PÅ GOTT OCH ONT.

Till grannar hade vi en slaktare på ena sidan och en järnhandlare på den andra. Slaktaren ägde något intressant: en vattenspruta. Att få se den i aktion var den enklaste sak i världen. Vi klättrade bara upp i almen på vår gård och sjöng Ritsch, ratsch, filibombombom. . . Då släppte fru Söderström sina fjälster på andra sidan planket och tog fram sprutan. Det slog aldrig fel, ty är man känslig för namn så är man det. Men innan strålen nått oss var vi som bortblåsta. Och när hon sen ringde till föräldrarna och klagade på "världens leaste ungar", hade hennes skinkdyna alias turnyren åkt ut på ena höften av bara farten. Med järnhandlaren stod vi på bättre fot. På en markbit, som skilde våra husägor åt, stod uppradade jordbruksredskap, målade i rött och blått. Vi kildade ofta dit, och den spänning man kände, när man satt på en stillastående harv eller hästräfsa, har ingen fartens tjugning senare i livet kunnat överträffa.

Men var järnhandlarens harvar och plogar sagolika, så var garvare Hallquists gård paradiset på jorden. Där fanns prång och kåkar och små runda sjöar, som hette barkakar, till brädden fyllda med något fränt, som vi kallade pådinggröt. Där fanns schäferhundar och sanktbernhardshundar och hundkojor och lårar och fat och tunnor och bräder och kärror — vilket him-

melrike — och en odör, som var oupplösligt förenad med råa hudar och hundar. På en vägg hängde skjutna rapphöns och harar, när den tiden kom, och orrar också för den delen. Ty det fanns gott om orrar i jaktmarkerna kring Hörby. Garvaren själv var stor jägare och far till Karl-Alfred och Ivar. Vi brukade leka indianer och vita på gården. Och nog minns jag mitt gömställe i hundkojan, därför att jag inte glömt, när mor skakade hundhåren ur mina kläder, då man fränt doftande kom hem på kvällarna.

På Karl-Alfreds och Ivars julkalas höll vi till inomhus och mest i butiken (där nu posten ligger), där bredda smörgåsar och rödgröt serverades på disken. På golvet låg läder och hudar och tittade upp mot en julgran med en ängel i toppen. Uppåt väggarna klängde selar, grimmor, sadelgjordar och tornistrar mellan en spalje av tyglar, remmar och piskor. Man fick hjärtans gärna leka med hela affärslagret, och ingenstans gick det att klä ut sig som där. Lik och olik plockades fram ur vindens gömmor och sängkammarens byrålådor och blev till en fest i kostymeringens vildaste utsvävningar. Om det också inte blev så sårande för anständigheten, som när barnen Rosenberg klädde ut sig på fasterns begravningsdag och hade ett ståhej i kaskar och lösskagg.

Med Ragnar som värd rörde man sig stundom i exotiska dofter av specerier och i lager-skjul där "obehöriga" icke ägde tillträde. Här fanns ägg och fröer i massvis, och här stod tunnor med norsk fetsill i brunt spad, som kom det att vattnas i munnen. Och när sirapen tjock som sjudande lava rann ur fat i spänner, kunde man inte motstå frestelsen att smaka, tills man stod där med sirap i alla sinnen. Ragnars far var ägare till all denna härlighet på Täcklinds gård jämte ett stort nederlag av Faxes viner. Per Mörck satt inte i eget hus på den tiden,

Vilken härlig inrättning.

Fotnot: Per Mörck köpte tomt och byggnader den 12 juni 1910 på auktion efter änkefru Ingrid Täcklinds arvingar.

men hans affär gick framåt, allt medan hans välartade barn, Anna och Ragnar, med gammaldags gästfrihet bjöd sina lek-kamrater att avsmaka choklad, teaterkonfekt och pomril — en oförliknelig äppelsider. Vilken härlig inrättning var inte Ragnars sjömansblus i sådana stunder. Jag kan ännu se hur den bucklade ut i kantiga former. Pomrilen inmundigade vi helst på kyrkogården, bakom en pimpinellros- eller jasminbuske, och flaskorna förde vi med oss dit i en margarinflåda. En dag mötte Anna och jag disponenten på "sprit", som vänligt frågade, vad de små flickorna hade i lådan. Med vant öra för den klang som uppstår, när flaskor klirrar mot varandra, strök han funder-samt sina små mustascher, när Anna rappt svarade: Dockor!

På kyrkogården regerade gubben "Lur", som var lika lång och smal som sin egen räfsa. Lur fick han heta, därför att han hörde med lur och inte tålde, när vi sprang i hans nyräfsade gångar eller knep en tusensköna i hans gräsmattor. Han tålde inte heller, när vi red och kassade på gravstenarna, där de stod mossstupna och anfrätta av århundradens väder och vindar och minde om den tid, när döda jordades invid kyrkan. När de stora lönnarna fällde sina "lösnäsor" på kyrkogårdsgångarna och snöbärsbuskens vita bär hängde smällfärdiga, var det höst. Då hände det, att vi smög oss in för att titta på begravning. Men kyrkporten gnisslade, stegen knastrade mot stengolvet

och Lundegård, den gamla prästen, såg sträng ut. Luften var kall och rå och blomsterdoften kväljande. När orgelmusiken brusade fram under valven, lät det som evigheters sorg i to-

ner. Och när kören sjöng: Mitt liv är en våg..., sörjde man djupt alla döda. Då smög man sig ut före de andra och tyckte livet var tungt att leva.

UMGÅNGESFORMER.

Det var inte nog med att hantverkarnas förtjänster var små och arbetstiden lång. Butikerna öppnade man redan klockan sju och stängde dem vid nio-, tio-tiden på kvällen. Kunderna, bönderna åtminstone, skulle också bjudas på förtäring av ett eller annat slag. Med ett glas konjak eller brännvin drack man "li-köp", och en cigarrlåda skulle alltid stå till hands. Hemma hade vi inte långtifrån ständig kaffeservering under torgdagarna. Om detta var urartad affärssed eller urartad gästvänlighet är inte gott att veta. Kanske var det båda delar. Gästvänligheten över lag stod högt, och från vårt hem gick sällan någon otrakterad. När en handelsresande, representerande gamla affärsförbindelser, kom och uppvaktade, vilket hände allt som oftast, var det självklart att han skulle bjudas. Och inte bara på kaffe och punsch, han bjöds också stanna till kvällsmat och ett parti kort och — om karlen inte var en träkmåns — att komma igen till frukost och middag nästa dag.

Umgänget mellan familjerna var livligt. Man levde ytterst

spartanskt i vardagslag men när man gjorde bjudningar, gjorde man det rejält. På större bjudningar kom en kokfru och lagade mat. Vid middagsbjudningar serverades gärna sherry till soppan, rhenskt till fisken, bourgogne eller champagne till kött-rätten och "malvoisir" till efterrätten. Men man bjöd inte på dyraste delikatesser, även om sådana fanns att köpa i närmaste speceributik. Omkring 1900 utbjöd handlandena i Hörby-Posten ostron, rysk kaviar, druvviner och finaste cognac-, sherry- och madeiramärken, och Per Mörck annonserade om champagne från 2:50 pr helbutelj. I vårt hem bryggde vi punschen själva, då lådor med arrac och andra spritvaror rekvirerades från Drangels i Stockholm.

Den vanligaste bjudningsformen var supé. Då serverades s. k. gående bord, som egentligen var ett stående bord med sill, omeletter, stuvningar, färser och aladåber i olika former, små läckra köttbullar, hummer i burk och, något som jag tyckte var kolossalt fint och dyrbart, sågat knäckebröd, s. k. kuvert-

Fotnot: Anna = Anna Elisabeth Mörck, dotter till Per Mörck född den 26 november 1896.

Herrarnas tur.

bröd. När Martin Olsson var med, stod det dessutom en assi-ett flott på bordet, eftersom mannen inte åt smör så lantbrukare han var. Att sätta smör på ett kalasbord i annan form än av svanor, rosor eller korgar med blommor i var inte brukligt. På serveringsbordet stod snaps, öl och glas.

Först trugades damerna kruserligast fram till detta stående gående bord. Den som tog först var äldst. Den som tog näst först var näst äldst, och den som tog sist var yngst. Sedan var det herrarnas tur. För dem var åldern en bisak, i det de alla samtidigt slöt upp kring bordet. Därefter fanns föga chans för oss minderåriga, endast utrustade med gaffel och assi-ett, att bryta igenom belägringen. Som minderårig hade man annars rätt att äta i tur efter de stora, dock utan att synas eller höras.

På bjudningar föredrog herrarna splendid isolation, medan damerna diskuterade dagens on dit och jungfrur i förmaket. Då

detta paradrum nästan undantagslöst var försett med piano, musicerades stundom vid madeiran och konfekten. Oftast var det någon musikalisk eller sångbegåvad person i samhället, och som sådan gärna sedd gäst, som tillsammans med husets dotter eller döttrar tolkade Kung Heimer och Aslög, eller Ro, ro ögonsten. Då tystnade samtalen. Man smuttade på madeiran och slöt ögonen. Stilla som den broderade aftonsolen på kuddarna och ljuvt som den sköna grevinnan Potockas leende tonade Konvaljens avsked och Intet är som väntans tider.... Och den, som inte smälte inför Jag vandrar som i drömmar hän, hade ett hjärta av sten.

Utom det att herrarna skålade, "proponerade" och förbrödrade sig i sin avskildhet, spelade de också kort. Man "dansade med Bomans flickor" hette det. Boman var en spelkortsfabrikant i Stockholm. Mest spelades vira. Tjugoeft och Jorden runt var för längese-

dan övervunna ungdomssynder. Men man spelade fortfarande om pengar. Priffe, som ansågs höra till enklaste slag av allmänbildning, spelades bara i nödfall och med damer. Kille spelades inte så ofta. Far var passionerad viraspelare och medlem i Sällskapet, som samlades till vira varje onsdag i hotellets klubbрум. Men patiensen intog en stor plats i hans liv. Monoton som väggklockans tick-tack trummades korten på varandra kväll efter kväll, söndag efter söndag. Tummen blötte han femtittva gånger i varje omgång, och innan kortleken ansågs uttjänt, hade den svällt som en hög sviskon i vatten.

Och för att nu återgå till andra former av sällskapsliv i Hörby åren kring sekelskiftet må slädpartierna ihågkommas. Efter frustande travare och klingande bjällror med Hörby skyttemusikkår i täten och alla ekipagen försedda med vita slädnät gick färden om Hästäng genom de härliga skogspartierna längs "Prästavägen" till Fulltofta och vidare om Ousby tillbaka. Avslutningen skedde med en animerad bal på hotellet. Andra gånger fick det räcka med en splendid supé. När slädpartier anordnades för oss skolbarn, sattes blågula vimplar i våra händer, och efteråt blev det traktering i östra folkskolan.

Under somrarna gjordes utfärder med häst och charabang och stora matsäckskorgar. Den största charabangen, som samtidigt rymde flera familjer, kallades "Frosta härad". Man åkte till

Liarum, Ekeröd, Sätöfta, Mjäläströ eller Bosjökloster. Och till hemfärden kläddes vagnarna med björklöv. En gammal god vän till mina föräldrar var inspektör Tham på Ekbacken, som varit agronom och förvaltare på Fulltofta gods. På Ekbacken, som låg mellan Ousby och Fulltofta, firade vi många midsommardagar och senare på det natursköna Wrangelsborg vid Ringsjön, när han flyttat dit. Jag var då i tolvårsåldern, och Tham var fyllda sjuttio. Och liksom jag minns huset med verandan och schackpjäserna, de lummiga ekarna, gräsmattan, det soliga vattnet, ekan instucken i säven bland skvalpande småböljor och fiskgarnen, hängande till tork på stranden, så minns jag Tham själv. Han var lång och reslig med rödblont skägg och gick mest klädd i blå vadmalskostym med västen knäppt upp till kragen. Hans glittrande, pigga små ögon skvallrade om, att en fågel inte kunde vrida på stjärten utan att han såg det. Allt, som hände i naturen, var varken mer eller mindre än ett underverk, och en vacker fågeldrili kunde få honom att spritta som en barnunge. Se, se! eller hör, hör! brukade han viska. Och de varelser, som hans fosforescerande ögonknappar inte fick att se eller lyssna, var ohjälpliga träbockar. Han var ungtkarl, inspektör, och systerdottern Elna skötte hans hushåll. Och det var hon, som anrättade alla de goda gäddor och abborrar, braxen och ålar, som han drog upp ur sjön i alla väder.

LILLKÖPING STAMMER UPP TONEN.

Hörby läsestuga var kommen till stånd, och i dess lokaler, inredda med prydliga matrumsmöbler i ljus ekfärg, anordnade musikaliska köpingebor filharmoniska musik- och konsertaftnar. 1908 togs ett nytt ideellt steg, i det man bildade Hörby försköningsförening — en förening av män. Man föreslog att hästhandeln flyttades till Marknadstorget och att park anlades på Hästtorget. Vidare föreslogs mindre planteringar på övriga torg samt en enradig allé (till skillnad mot dubbelradig) å Storgatan. Slutligen ansågs, att Strömparterren skulle upplåtas till allmänheten. I en utlyst diskussion samsades mer än hälften närvarande om att Strömparterren var sank och ohälsosam, varför striden kom att stå kring Hästtorgets vara eller icke vara.

Herr J. ansåg, att hästarna inte fick plats på Marknadstorget. Herr S. ansåg, att hästarna fick plats på Marknadstorget. Herr L. tyckte, att det kunde behövas något lummigt, där hörbyborna kunde gå och sätta sig och föreslog Hästtorget. Herr H. ansåg, att de skönhetsälskande själva borde bekosta både parkanläggning och underhåll. Herr M. menade, att det bara fanns tre procent köpingebor, som inte var skönhetsälskare. Och den givande diskussionen fortsatte, tills slutligen herr H. ansåg det

mera nödvändigt med kloak än park.

Man får säga att meningarna var delade.

Bland de män, som axlade styrandets bördor i samhället, märktes sakföraren, rektorn för elementarskolan, kamrern även kallad vice auditören samt hovrättsnotarien, nämnd Bobrikov efter den ryske generalguvernören i Finland men underdånigast titulerad häradshövdingen. För "häradshövdingen", innehavare av Hörby advokatbyrå, hade jag stor respekt. Som barn hade jag den uppfattningen, att människors väl och ve hängde på banker och advokatkontor. Det kan ha berott på att man som liten skrott fick gå fars alla juridiskt och bankmässigt betonade ärenden. På Svenska handelsbanken inköpte man postväxlar och "omsatte" då och då. Försynt gled man in genom dörren som till en helgedom. Om kamrern-auditören då tittade upp och röt till och man hoppade ut som ett skott, var det i ordningens namn. Ty banken öppnades först när klockan slagit och inte två minuter före. Under den tid kamrern-auditören var köpingens brandchef och taxeringsnämndens ordförande, var han också suveränen, som kunde förpassa varje obstinat och misshaglig medborgare "IN I BRANDKÄREN OCH UPP I SKATTEN". Redan i fanjunkare

Palms eftermäle berättas, vilken militärisk disciplin denne upp-
rätthöll bland frostingar, som
kom i ärende till sparbanken.
Den byråkratiska sergeantandan
låg s. a. s. i traditionen, varför
man påtagligt exerceerat litet
grand bevärning i sin ungdoms
knoppande vår.

Fanjunkarens svärson och ef-
terträdare på sparbanken var
trots medvetenhet om sitt höga
arv mera modifierad i sitt upp-
trädande. Han nedlät sig till och

med att en gång be min mor
om tillgift. Det var när han jäm-
te några vänner idkade mål-
skjutning på Gamla torg och en
förlupen kula från hans gevär
träffade ett av våra fönster och
snuddade förbi mor där hon satt
med en av sina små på knäet.
Men att karlen inte fick en skra-
pa berodde väl på den nimbus
av skräckinjagande storhet,
som till och med ganska obe-
tydliga tjänstemän förstod att
omge sig med på den tiden.

Betydelsefulla resonemang.

Politiskt var de alltid höger-
män. Herrar i välbesuttna ställ-
ningar var i allmänhet höger-
män. Hörbyposten Central-Skå-
ne var också en högertidning.
Men säg den lycka....! I slu-
tet av nittitalet kom en ung man
till Hörby och tillträdde i all an-
språkslöshet sysslan som kantor
i Hörby och Lyby pastorat. Den
unge mannen visade sig snart
nog äga något av den trojanske
hästens överraskande egenska-
per och överrumplade med sina
frisinnade idéer de konservati-
va herrarna. Och när tiden var
mogen, gjorde han med lika-
tänkande ordsbors hjälp hörby-
tidningen till frisinnad och blev
själv dess ansvarige utgivare.

I den samhällsklass jag till-
hörde var man frisinnad. Var
föräldrarna frisinnade, var de-
ras barn och hundar och katter
det också. Som frisinnat barn
visste jag, att protektionister
var bovar och frihandelsvänner
änglar, lika säkert som att hö-
germän och socialdemokrater
var samhällets fiender och lika
omöjliga att umgås med som
ryska sågfilare. Och faktiskt
trodde jag, att en frisinnad röst-
sedel var inträdesbiljett till rätt-
visans rike på jorden. Jag viss-
te inte då, att kvinnan saknade
rösträtt, att hon inte tilläts ha
mera frihet och ansvar än ett
nyfött barn.

Kvinnans rösträtt hörde man
heller aldrig diskuteras. I varje
fall inte med den hetta, som
man hörde tull- och förbuds-
frågorna och F-båten diskute-
ras, vilket gjorde att dessa nog
så betydelsefulla resonemang

fastnade i ens minne. I Hörby bildades dock en kvinnlig röst-rättsförening 1906, och dess drivande krafter var Florence Waern, Sextorp, lärarinnorna Maria Nilsson och Ulrika Svensson, fotograf Lisa Jonsson, Karen Langenheim, Carolina Hallquist, Emilie Svensson, Hilda Benedictsson och Elna Persson. Må de hedras för sin insats.

De politiska föredrag man som barn åhörde räknades till nöjesdetaljen. Kata Dahlström och mästern Palm var i all sin respektabilitet två förstklassiga tillgångar. Kata och Palm var socialister, men det var Emma också. Emma var vår jungfru och var som sagt socialist av renaste vatten. Hon trodde inte på Gud, men Emma var en bra människa för det. Emmas patos var att reformera kristendomsundervisningen i skolorna, och härom talade hon inför en åhörarskara av mig och köksbordet. Hon ansåg, att barn borde lära språk i stället för att "korva" i sig bibelspråk, som inga ungar ändå kunde smälta. Och jag föll som en mogen frukt. Det vill säga, jag hade i alla mina dar tyckt precis detsamma, så barn jag var, men att höra det sägas så här i ett svep det var som att se det i tryck. Och när hon talade om biskopar och präster och nedkallad välsignelse och häxbål och nämnde Luther i sammanhanget, gned hon så frenetiskt på kopparkastrullen hon polerade att om kopparkastrullen varit en människa skulle människan blivit gul och blå för livet. I religiösa

ämnen var vi, som sagt, överens ända därhän att jag började stegra mig som en liten ung-pälle inför katekesens korv-stoppningsschema. Och det var Emma man hade att tacka för att man som nioåring upptogs i Logen Hörby Framtid och blev nykterist. Det skedde förresten i Folkets hus, som invigdes 1907 med Värner Rydén som talare. Men nykterheten varade bara ett år.

När "avfällingen" flera år därefter gick och "läste" i sockenstugan sa prästen en gång, när hon inte kunde svara på en fråga: "Om du inte

vill läsa katekesen, så läs åtminstone almanackan". Det gjorde hon förstås inte. Därför har hon heller aldrig kunnat sin almanacka. Och när jag fick bibeln av mor i konfirmationsgåva, tog jag emot den som något självklart och arkiverade den i en byrålåda. Gud skall veta, att barn inte har det lätt. Det är gott och väl när de som vuxna kan skilja på "Guds ord" och människors trångsynta påhitt — i Boken, som haft och som har så mycket att betyda för världslitteraturen och konstens mästerverk.

NÄR VÄRSOLEN VAKNADE.

Den första maj i morgonväkten blåste Hörby mässingssextett in våren på Gamla torg. Vilken stund av högtid när man drog upp rullgardinen för sängkammarfönstret, och snickare Olsson och hans pojkar stod där ute och blåste "Sköna maj, välkommen..!" "Det var gudavackert, tyckte man, och tillvaron ljusnade med vårhimlens nyvaknade sol. Bortåt kvällen var det musik och servering i Stora Hotellet's trädgård. Köpingborna firade gärna den dagens afton i "trägårn" vid en kopp kaffe och ett glas Grönstedts blå — med en filt om benen. Och låg det majsno i luften, gick det att få både två och tre faltar.

För oss barn stod sommarlovet för dörren, och när värmen

kom i juni, badade vi i benstam-pen. En dag sommaren 1907 kunde man läsa i Hörby-Posten om de "svala uppfriskande baden uppe i den vackra dalkjusan intill valskvarnen." Härmed avsågs baden i Hörby kallbadhus kallad "rännan", som detta år öppnade sin lilla port. Utan kallbadhus hade man inte alltid varit. Vid Fogdarp byggdes 1898 Ringsjö kallbadhus med herr- och damavdelning och tio hytter och en bassäng i varje. Strandbadet hade då inte slagit igenom, trots att badkostymerna inte borde lagt hinder i vägen. Det på 90-talet planerade badhuset vid den s. k. stora hölen vid Hörbyån kom av ekonomiska skäl aldrig till utförande. Men man hade ändå badat i hölen,

Det var gudavackert.

där "farbror" Möller tog verksam del i simundervisningen. Det nya badhuset vid rännan hade realiserats på basis av andelsbevis à 10 kronor. Som en ringa gård av aktning för Qvinnan hade en trampolinhoppande dame placerats på det "guldkantade" papperets framsida.

När resurserna senare inte räckte till för kallbadhusets underhåll, lät man till dess förmån en "flygmaskin" uppstiga från Thorshills tivoli. Och inte nog därmed. Direkt från Klondyke importerades en guldgruva samt ett ur- och kulturjätteteleskop, som gav ett sällsynt tillfälle att se en skynt av kometen. Därtill utlovades en välförsedd buffet

samt storartad belysning (lux-lampa).

I damernas badtimmar, vilka utgjorde precis hälften av herrarnas, ingick vad man skulle kunna kalla ebbsid. Ebbsiden inträffade, när kvarnen sattes i gång. Och glada som vi flickungar var att bada, märkte vi inte alltid, när vattnet rann ifrån oss, förrän vi stod där som huttrande små venusar och susannor i en vattenplurr. En gång var jag dock nära att drunkna i rännan, så att helt missvisande var inte Hörby-Postens lilla notis. Det var förresten Anna, som räddade mig. Men Anna fick aldrig Carnegie-medaljen.

Anna var stor djurvän. Hon

ANDELSBEVIS

HÖRBY
KALLBADHUS S.H.

tog sig an stackars hemlösa kryp, och när vi lekte cirkus i torvboden, föredrog hon att sitta bland de kacklande hönsen i höns huset och sälja biljetter med cigarrbandsrosetter i håret framför att vara akrobat. Själv uppträdde man i trapets — i "trikå" av röd tarlatan. Mor hade i förtvivlan offrat sina lampflor, sedan spikar och andra utskjutande föremål gjort repor i ens bästa klänning med ljusblå soutachebroderier. Barn av denna vilda sort har numera funnit sin modell i overall och basker. Då hade man opraktiska klänningar med ärmförkläde och hattar, som var urfåniga att klättra i träd med. Nu har flickorna mo-

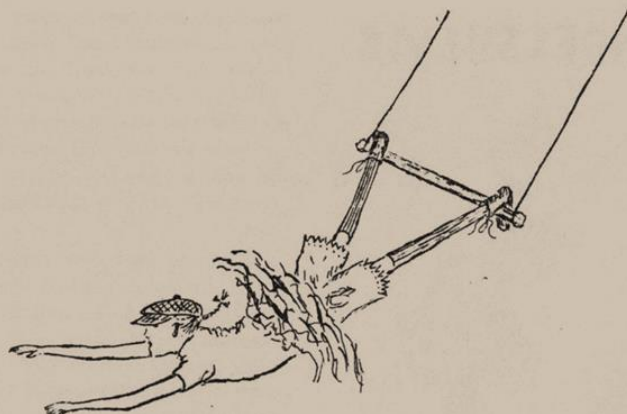
dererad hårlängd. Själv hade jag en cendréfärgad liten råttsvans där bak med röd rosett. Efter nervfebern klipptes håret, och till mitt kortsnaggade huvud utvalde jag en rutig sportmössa. Så vackert kan det inte ha varit men bra nära det praktiska idealet.

Bland de hörbybor, som aldrig satte sin fot i rännen, var de, som tillbringade en sejour varje sommar vid Ramlösa eller Ronneby brunn, och vilkas namn pietetsfullt tillkännagavs i Hörby-Posten.

Anna var som sagt djurvän, och det var hon, som befriade ekorren i den snurrande buren på repslagarens gård. Hon avgudade våra pudelhundar, Schack o. Minka. Och när Minka fått sin årliga kull valpar, placerade hon sin lilla stofthydda på brunnkaret och avlusade kärleksfullt de små sidenlena livet i sitt sköte.

En dag när vi satt på trappan under plåthatten, kom pågarna från lantförsamlingens skola. Denna var då inrymd i det hus,

som senare kom att tillhöra smeden Henriksson. De började som vanligt retas med hundarna, vilka efter hals och förmåga gav svar på tal. Pojkarna flabbade och slängde glåpord, på vilket vi svarade med att tussa hundarna på dem. Dux! dux! manade vi på, dux! dux! Och trögbedda på den punkten var inte Schack och Minka, isynnerhet inte Schack såsom varande av maskulint kön. Under högljudda skall gjorde de vildsinta skutt och hopp. Pojkarna bör-

I "trikå".

jade plocka sten. "Låt bli kasta sten!" befallde Anna. Hon visste att hundarna inte skulle bita på allvar. "Håll truten!" ven det som en örfil till svar. Men det där skulle dom inte ha sagt för ingenting. Vi tog vårt parti, Anna och jag. Vi slogs som små furier. Vi pucklade på till höger

och vänster, drämde till med ilskans kraft och knutna små nävar och med hundarna som rasande medkämpar. Bataljen slutade med att blodet började spruta ur en pojkes näsa och att en annan fick en tand utslagen. Därmed ansåg Anna saken avgjord och lubba-

de hem, men pågarna drog sig in på vår gård. En tand mer eller mindre var inte så noga, men näsblodet krävde hämnd. Jag ser dem, där de står uppradade vid uthusväggen, fem små guds änglar i träskor. Och den som gjorde sig särskilt synlig framför köksfönstret var han med näsblodet. Själv stod jag en bit ifrån i ängslan och ångest, full av förakt för sladderbyttorna, som bara väntade på att få se mig "hängd". Det gick efter deras beräkning. Mor kom ut, och han med näsan togs in och skrubbadess ren. Som avslutning på ceremonien tvangs jag att be om förlåtelse. Så blev han hjälte i alla fall.

Nu har jag förlåtit honom.

Men jag svär mig inte fri från en smula stolthet över att inte ha räckt en enda av busgrabarna till hakan. Malörten är bara den, att det kanske var Anna och inte jag som prickade in näsan.

De där pågarna bodde på "söder", och när man under sommarlovet ålades att hämta mjölken, måste man passera den landsändan. Om jag tvingats traska in i en djungel av odjur, skulle jag inte varit räddare. Det var som att komma in på grabbarnas eget privata område, där de hade rätt att flå en levande, om de hade lust. Därför gick man hellre den längre vägen om Gamla bron, fast vägen var lång nog ändå till Georgs-

Fem guds änglar i träskor.

Fotnot: Vid denna tid fanns bara den gamla bron över ån. Vägen hette Södergatan, idag Ystadsvägen.

hill, även om man tog genvägen om kyrkogården. Mellan häckar av buxbom och cypress gnodde man bort till hålet i hag-tornshäcken vid komposthögen. Här låg alltid vissna blommor och rostiga pärlkransar med sin kristusfigur under en glaskupa. På andra sidan häcken fanns skogsstigen, som ledde upp till Georgshill, där en pensionerad överfärtläkare residerade. Och när man stod i det stora köket med jungfrur och kopparkastruller och mjölkspänner, drog man en lättnadens suck. Men så satte man den tomma spannen ifrån sig, tog den andra med den fina jerseymjölken redan uppmätt och traskade tillbaka genom parken nedför stigen och ut genom häcken.

Av mjölkhämtandet blev man till den grad förtrogen med familjegravarna, att man visste precis var de låg, Eneroths, Hagelbäcks, von Seths, sakförarens, grosshandl. Olssons, han, som anlagt den fina Strömparterren, och postmästarens. Där,

vid sidan om postmästaren, vilade också hans svärmor fru Bruzelius. Men hans hustru, författarinnan, som begått självmord, låg på kyrkogård i Köpenhamn. Hon hade retat byborna på sig, när hon skrev Fairbrooks krögare. Krögaren "Tom Millner" hade varit "Fairbrooks" rikaste man. Det hade han sin rediga fru Christine att tacka för. Och en fin gravsten fick han, Tom Millner — en svart granitobelisk — på vilken inristades "Gästgivaren Johan Nilssons familjegrav" i guldbokstäver. Och innanför ett träräcke låg fyra små kullar täckta av murgröna. Här var alltid svalt. De gamla ekarnas kronor släppte bara igenom några fattiga solstänk. Men på höstarna öste de ned ymnigt med gula löv, som man måste räfsa ihop och bära bort, ty det var vårt gravställe.

Och från cypresserna smög en doft av ödslighet. Allt var så tyst. Man hörde bara sina egna steg och mjölken som kluckade i spannen.

Babels torn och ut genom Röda havet. Och medan Hulda eller Betina — eller vems nu turen var — släpade sig genom Röda havet och Israels barn bröt upp och kom till öknen Sin och där knorrade för att Herrens hand dödat dem i Egyptens land, där de suttit vid köttgrytorna...., tumlade gask- och vingelåttabud i mitt huvud. Jag tänkte också på hur läraren berömt mors kryddsill, som han aldrig berömt någon i klassen. Men att yppa den hemligheten för kamraterna och att han satt trumf i bordet, så att porslinspullan klirrade, gick i avundsamhetens namn inte an. Ynnest kan vara som honung och sirap, men onåd bittrare än vattnet i Mara.

Till lärarens minne skall här sägas, att man kan vara en bra karl, fastän man tar en tupplur på katedern. Alla kan inte vara födda till pedagoger. Därför tog denne kloke lärare en livförsäkringsagentur till bisyssla och övertalade min far att bli hans medagent. Så följdes de åt ut i bygderna för att värva själar. Och när lärarn följde bonden fåra upp och fåra ned läsande paragrafer, satt hans medhjälpare som en defaitist på gärdesgården och väntade. Men så slutade min far heller inte som livförsäkringsgeneraldirektör i rikets andra stad, vilket lärarn gjorde.

Vad Flygares butik var för småskolan, var "marmeladaren" för folkskolan. I ett litet krypin hade marmeladaren en kombinerad kortvaru- och gottebutik. Den senare bestod av en glaslåda, placerad på disken. På väggarna hängde bibelspråk.

"TÖRNESNÄR".

När man flyttades till folkskolans första klass, var det med känslan av att komma dit med trumf på hand. Läraren där var nämligen samma passionerade viraspelare som min far. De satt ofta vid samma virapulla, och inte sällan var det små viraftnar hemma i trivsamt toddy- och cigarrdoft, som varade till solen gick upp. Då lönade det sig bätt-

re för lärarn att gå ungefär direkt till skolan. Efter morgonbönen lade han huvudet i armarna på katedern och sussade in. Det såg ut som andakt, och jag sa aldrig ett muck. Han fick den ro han behövde, när vi ungar turades om att läsa non-stop ur "bibliskan", bänkrad upp och bänkrad ned, skapelsen upp och syndafallet ned, upp i

Fotnot: Flygares butik låg i Westergatan. Numera Ringsjövägen.

"Gud är kärleken", stod det i vitt tryck på svart blankt papper. Som jag nu minns marmeladaren, kunde han då varit hundra år fyllda. Han ansikte var så vitt, att hans vita skägg syntes grått. Hans hosta var knastertorr, och hans magra, ådrade händer skakade, då de ur lådan räknade chokladkolor, lakritsfigurer, marmeladstänger och rödglacerade sockerkräftor. Men att de skulle föreställa kokta kräftor, har jag inte kunnat räkna ut förrän nu. För övrigt var det angeläget, att om man den ena dagen köpte en kanelstäng med rött eller blått stanniolpapper, måste det vara med grönt eller lila den andra dagen.

Om utantillrabblat av bibelspråk var ett godtyckligt slöseri med barns energi och tid, var slöjdtimmarnas strumpstickning rena rama nippran. Bara med nöd och näppe fullbordade jag hälar och tår. Undra på att man måste dricka kinavin till maten. Innan jag kom till tårna, hade jag till förtvivlans brant repat upp felstickade varv. Vid mina fötter formligen växte små krulliga medusahuvuden av svart yllegarn. Slöjdlärarinnan fick alltid något underligt i blicken, när hon betraktade de ringlande högarna. Hon kunde ju inte hjälpa, att skolrådet tvingade ett oskyldigt barn att sticka strumpor och tumvantar för hela livet. Och inte kunde hon heller veta, att ungen aldrig frivilligt tänkte ta i ett par stickor mer. Med synål och pryl blev det inte lättare. Med prylen skulle man rispa frenetiskt i al-

la rynkningar, tills tyget höll på att gå sönder. Med små efterstygn och smygstygn sydde jag en nattskjorta, ett par kalsonger och ett förkläde. Allt solitt och prima och kunde ha stått för sig själv som ett monument över det försvarslösa barnets århundrade. Nu har jag slitit upp monumnet, vilket är synd. Ty minnet av gamla seder och bruk har sin uppgift, inte minst i detta barnets eget århundrade.

I sinom tid skickades man att genomgå en kurs i engelskt och venetianskt broderi och hardangersömmand hos modisten fröken M. Ty det måste finnas hjälp för en dotter, som hellre rensar kloaker än broderar, ansåg mor. Men det var inte fröken M:s fel, att eleven efter kursen aldrig tittade åt en hattmodist mer.

Teckningstimarna var något annat. Och lusten att rita var den stora kärleken — som en dag krossades till mos. I barnslig fåfänga hade jag till Dagens Nyheters barnspalt skickat in en färgglad teckning, som jag kallade "Namnsdagsmorgon". Den skulle hetat "Födelsedagsmorgon". Men de vackra vinlöven i septemberhöstens färger, som mor brukade dekorera min födelsedagsbricka med, var för komplicerade att sätta i färg. Sedan gick man i veckor i spänd förväntan, tills det en dag kom en rulle på posten — teckningen i retur. Det värsta var inte, att den kom opublicerad i retur. Det värsta var, att det inte fanns den minsta lilla skrivna rad till förklaring med. Men jag resignerade och tänkte: Bara stora människor begriper vad som är

dumt. Och det som är dumt antingen tiger stora människor ihjäl eller klargör de i en avbasning. Bara himlen vet hur jag skämdes. Och lika gott säga ifrån, att om herrar redaktörer i barnspalterna inte har mera takt i dag än de hade när seklet var ungt bör de i komplexens namn sättas att plugga barnpsykologi. Där står det.

Med sångrösten var det si och så, men jag visslade con brio. Jag var sju år första gången jag fick följa med mor till Malme. Malmö alltså. När vi sneddade Stortorget, kände mor sig föränlåten vända på huvudet för att se, vad det var för en pojke, som ohämmat visslande följde henne hack i häl. Det var jag, den ljuva, lilla rankan till dotter.

Av "visslegubben" med det legitima namnet Håkansson fick

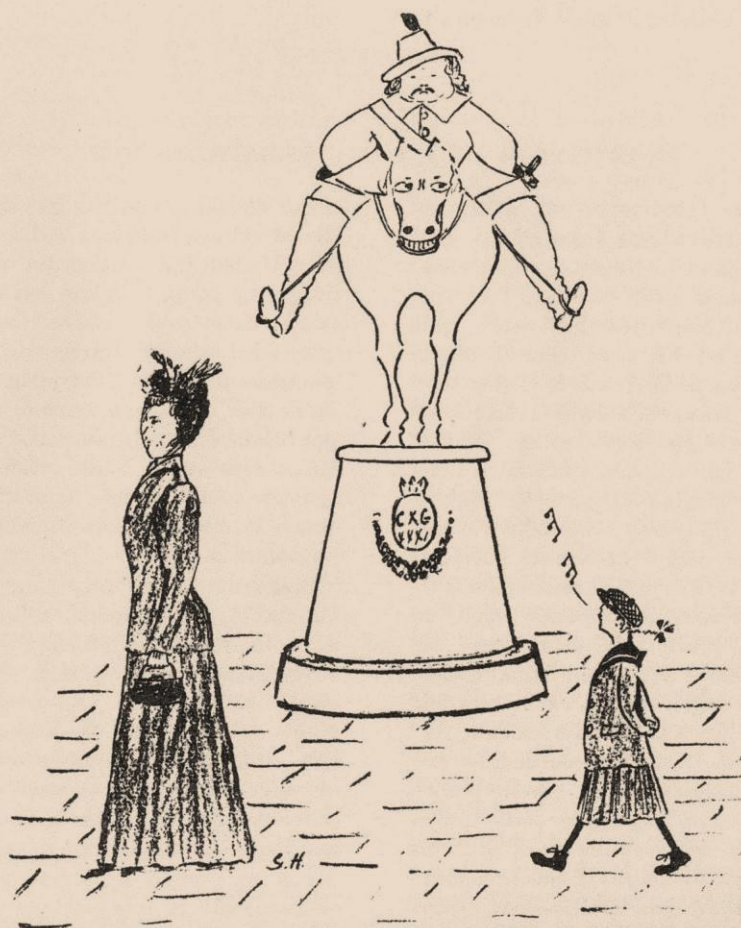

Visslegubben.

Fotnot: Visslegubben hette Christian Daniel Håkansson, född den 23 december 1838 i Trelleborg. Se även del 18.

man det hedervärda betyget "markatta" och ett rapp av käppen — om man inte varit kvick nog i benen. Håkansson var en s. k. bildad karl, som i unga dar suttit på länsmanskontor, av vilken anledning han i vått och torrt året runt resten av livet spatserade i galoscher. Han kom ljudlöst gungande i knäna med ena handen på ryggen och käppen i den andra och gick bara till anfall, när någon visslade.

Han var bror till "Ängeln" Ängeln var pianolärlarinna, och de båda syskonen var så olika, som syskon kan vara, ty brodern var lika mycket enstöring som systern sällskapssjuk. Sjukan tog sig uttryck i visiter, och de familjer, som vid kaffedags eller kalästillfällen inte någon gång uppvaktats av Ängeln, var inte värda att uppvaktas. Och hon önskades välkommen vart hon kom med något av den respekt,

I Malme.

Fotnot: "Ängeln" se del 18.

varmed man ser en svart katt springa över vägen. Man bullade hellre upp litet mer än litet mindre, ty Ängelns lönnliga kjortelfickor skulle ha sin andel. Hon gillade inte sött kaffe. Tio sockerbitar tyckte hon var lagom, och en god cigarr sa hon inte nej till. Julafton inträffade Ängelns födelsedag, för övrigt anledningen till hennes vackra namn. Och samma förmiddag revanscherade hon sig för hela årets undfägnad. Vid ett rikhaltigt kaffebord bjöds fruarna ta

för sig. Och när var och en igenkände sina respektive smörstänger och konjakskringlor, blev det alltid samma litet torra men muntra glädje.

Men för att återkomma till skolan hyste man otrolig respekt för lärare och lärarinnor. Överhuvudtaget betraktade man alla vuxna människor som stora auktoriteter. Men lärarkategorien intog dock en särställning. De var närapå gudar, tyckte man. Och nog var man rädd alltid.

NÄR GATOR OCH TORG SKRÄPADES NED.

När "skrivarens" kom klivande halvt ute i körbanan, nätt och jämt ur vägen för alla hästskjutsar, drog det ihop till torgdag i köpingen. Skrivaren ägde ett litet hemman och brukade skriva på auktioner. Bister klev han fram, och hans Mari lunskade beskedligt efter. Hatten hon bar vippade i takt med hennes ryckiga gång, och pojken, som hon drog i handen, var sonen, som skrivaren bestämt skulle bli präst. Han hade stora, bruna, drömmande ögon, en ädel profil och en hy som om Arabiens sol bränt hans kinder. Och dagen till ära var han iklädd halvlånga byxor och klockkedja i väsien. Heta sommardagar när solen gassade gick bondkvinnorna under parasoller och paraplyer. Hyn skulle vara vit. Så föreskrev modet. Liksom Södertälje har sina kringlor och Gräna sina päron, hade Hörby sina smågrisar. Torgdagarna, intog

dessas ett stort rum på det torg, som vanligen kallades grisatorget. Under hjärtskärande skri drogs de små kräken ut och in i lårar, och dagen efter noterades de i tidningarna. I grannskapet köpte hörbyfruarna färsk fisk av gummorna och gubbarna från Limhamn och Råå. Och ingen hade så "koa" spättor som Johanna från Råå. Ingen kunde heller ta ömmare i en spätta än hon.

Slaktarna hade sina stånd på Gämle torg, där också grönsaker och frukt salufördes. Där stod farfars bror, gamle trädgårdsmästaren på Ousbyholm. Han var alltid först med sparris och jordgubbar, och hade oftast en eller annan planta med som present till sina "fruar". Och handlade vi barn äpplen eller päron av honom, kunde vi vara säkra på att de inte kostade något. Och där stod mor Kage-Kristin vid sitt lilla stånd, där

Under parasoller.

man köpte små kulörta sockerkarameller och hängde i julgranen.

Eftersom torgdagarna alltid inträffade en torsdag, indelade man veckan i måndag, tisdag, onsdag, torsdag, fredag, lördag, söndag. Till den största torgdagen, stormarknaden i juli, anlände dagar i förväg massor av under till nöjesfältet, från hästar och elefanter av trä till livslevande, stora, plattfotade klumpedumpar med långa snablar. Och i härvan av bråte och lapade tält igenkände man kantstötta positivänglar, utsläpade små kärleksgudar och till döds genomborrade men glatt leende prickskjutegubbar med damer. I romantiska cirkusvagnar med kök och salong skymtade blekfeta madamer i diamanter och pärlor och med byster uppsnörda till formliga konsoller. Arbetsklädda karlar slog pålar i jorden, hamrade och drog wirar och såg ut som rallare. Men på cirkuspremiären liknade de

guldsmidda guvernörer på ett kejserligt garden party.

När den stora dagen var inne, kom poliskommissarien i vit väst och med guldgalon på mörsan för att inspektera. I vita handskar gjorde han honnör för cirkusdirektörer och prima balleriner, för svärdsslukare, akrobater och andra celebriteter. Den vackra familjen Brandt med kinematograftältet var aristokraterna i denna tolvskillingsopera. Mellan föreställningarna brukade familjen uppträda på estraden framför tältet. Herr Brandt i smoking med son — ett levande gainsboroughporträtt i spetsprydd sammetskostym — spelade fiol medan fru Brandt, sydländskt skön, med vita händer smekte en harpas strängar. Men som en fågels locktoner dör bort i havets dånande brus, så drunknade hennes spröda toner i pajasskrampel och positivoperor. Jättelungor av färgglada ballonger glödde i solen, och rabatter av evigt utslagna blomster lyste på flic-

kornas hattar och "slimmingefriarens" stolliga mössa. I en urskog av ben och svullna fötter svepte dammet över droppande glacesås i gul vanilj och röd hallon. Och i sina burar satt exotiskt skimrande sorgsna små fåglar och plockade lyckobrev. Men fru Brandt log sitt svårmodiga leende under svarta lockar och såg ut över det böljande människohavet långt bort mot evigheten.

Den dagen försökte alla nöjeslystna barn att skaffa sig en extraförtjänst. Vi, som satt på en bänk med travar av s. k. båshattar, för 25 och 50 öre stycket, hade det betydligt lättare, än de som hjälpte till att dra karuseller i sitt anletes svett. 50-öres hattarna var genomdragna med ett rött eller grönt band, avsett att moderera storleken med. Och när kunderna provade hattarna hissade vi upp en spegel framför dem och fnittrade. Ty bilden i spegeln var alltid "kungens markatta". När vi sålt ut travarna, fick vi 50 öre att roa oss för på nöjesfältet. Då gällde det att välja rätt.

Mig frestade varken "Den över allt i Skandinavien omtyckta" jättedamen Viola på 19 vårar och 180 kilogram eller Notoris menageri med djur från nordanländer, urskogar, nilfloder och heta zoners fastland. Jag föredrog båtgunorna. Men när Lustiga hjulet kom bleknade allt annat. Ty dit strömmade barn och vuxna, ståndspersoner och populas och slet upp byxbaken. När hjulet sattes i gång, slungades hela baletten ut som ärter mot madrasseringen. Och att va-

ra ärtä i leken var lika roligt som att sitta som segrare på mässingsplattan. Tyvärr förbjöd polisen attraktionen, av vilken anledning det nu var. Helst skulle man velat uppträda vid cirkus, till exempel vid Grand cirkus Jakobi. Pojkarna Jakobi (fenomenalt begåvade ormmänniskor) var förresten ens BEKANTA. Och i Ragnars mormors lada — mormor var barnmorska och hade mönsterlantbruk — hängde det på ett hår att man hade fått uppträda tillsammans med "jako-bisarna" i en där ihopkommen cirkus med Hörby "norrs" ungar som åskådare. Men engagemanget strandade på konkurrens.

På Nya torg, vars mittpunkt markerades av en träpump och en plåtkur, försiggick den egentliga marknaden längs sex, sju gator av stånd. Affärsfolk — "ståndspersoner" som ortstidningen så lustigt kallade dem — från främmande orter konkurrerade här med platsens egna handlande och hantverkare. Och vad som inte fanns att köpa var på sin höjd hillebarder och giraffer. Bakom fästningsvallar av dammiga, klibbiga karameller stod karamellmadamerna inte långt ifrån lika klibbiga och dammiga själva. På spikar hängde i långa band jättelika karameller i fransat, fladdrande silkepapper, vilka bondpågarna köpte och hängde som växtportörer om sin kärestas hals. Ler-gods, sadelmakeri-, tunnbinde-ri-, repslageriarbeten, liar, räfsor, brynstenar, strykspån etc. breddes ut på marken till beskådande. Men på en upp- och nedvänd låda hade hr Samuels-

son, antikvitetaren kallad, brett ut sitt reella lager av begagnade kläder. Och i verserade ordalag framhöll han varans bästa sidor, samtidigt som han framhöll f. d. ägarens.

Bortåt kvällen samlades marknadslysten ungdom till dans och flirt i Järnvägshotellets trädgård. Andra drog iväg till tivolit i f. d. Winquists skog, där man fröjdade och svängde sig i dansen

till Spiskroksvalsen och Gök-polskan, och till schottis och hambo. Men för oss som sett marknadslivet sen barnsben, har minnesbilden blivit köpslagande i damm och svett, nedskräpade gator och torg och tjohejande rackarpack på vingliga ben. En och annan bråkstake fick också polis Johansson leda till tingshusets finka den dagen.

TIDEN FÖRE FRITIDSPROBLEMEN.

Nya torg bjöd förr på en god skridskobana, vilken flitigt begagnades av samhällets idrottsälskande ungdom. Det var före min tid. Jag har dock ett svagt minne av att vi där tog de första stapplande skridskostegen på tillfrusna plurrar. Senare övergick vi till Prästadammen. På nittitalet gick där många skridskofester av stapeln, då handlande Carl Hallquist lät illuminera med tjär-tunnor och marschaller, vilket lär ha gjort sig vackert i mörka molnhöljda vinterkvällar. Längre fram tog vi maden intill ån i besittning. Men när vi en dag hittade till Lågedammarna, hade vi funnit allt vad vi kunde drömma om.

Ibland var isen knagglig som en tvättbräda, ibland glatt och genomskinlig som glas, då man såg gräs och alger som i ett akvarium. Runtom dammen låg fälädsmark med mörka enbuskar och ett och annat vindpinat träd; en bild av ödslighet, som blev ändå ödsligare och stor-

slagnare i månens kalla silverljus. Man glömde sig kvar där på isen med små rödfrusna pinnar till fingrar, som tinade upp, först då man kom hem och fick en kopp rykande varm choklad i köket.

I städerna finns nu lekplatser för barn med sandhögar, gungor, rutschbanor etc. Och för ungdom ges möjligheter till träning i alla sportgrenar. Barn och ungdom skall sysselsättas och underhållas på sin fritid. Hörby har fått sin ishockeybana med en belysning, som skulle göra en cirkusdirektör grön av avund. Och var så säker, sandhögarna kommer nog! Jag vet aldrig att vi ungar saknade sysselsättning. Tiden räckte tvärtom aldrig till för allt, vad vi hittade på. Det hade min-sann inte dugt att kommunen kommit dragande med några sandhögar. Ett nutidsbarn, som leker i stadens sandhögar, när det inte stapplar på skidor, har kanske lust att fråga: Säg mig, vad lekte ni då egentligen med?

Tja, skulle man vilja svara, vi lekte väl inte så "snällt", som man leker i sandhögar. Men därför slogs vi inte jämt eller hittade på hyss. Ibland satt vi snällt hemma och målade blåkullakaringar på vitt papper. Skärtorsdagen hängde vi dem förstås på gummornas ryggtaflor. Någon annan möjlighet att hänga våra konstverk hade vi inte. När solen kom med den första lilla värmen fram på vårkanten, hoppade vi hage och spelade "kule" på Nya torg. Det var i samma veva som tyskarna kom. De kom varje vår som andra flyttfåglar, en stråkkvartett i gröna uniformer, och gick på gårdarna och spelade med oss ungar som en svans efter sig. Under sommaren byggde vi kåtor i skogarna ovanför järnvägslinjen eller nedanför strömparterren, och när vi inte sköt med pilabåge, manipulerade vi med knallpulver och bengaliska tändstickor. Under höstkvällarna "hartsade" vi för full orkester eller lurade vi folk att böja sig efter "tappade", fint inslagna paket. Ett fult tilltag förresten, det, att ligga i bakhåll och rycka i snöret. Då och då gick vi på läsestugan med sina prydliga möbler i ljus ekfärg och läste Teosofisk tidskrift, Strix och Hvar 8 Dag. Vi löste också fixeringsbilder i salig Allers. Satt man inte tyst som en mus, åkte man ut.

Med de första snöflingorna kom släden ut. Vår var röd med SVEA målat i gult, och på Svea skuttade man nedför tornabacken i Storgatan. Polis Bergsten hadc ingenting att invända. I

Järnvägsgatan, numera Nygatan, förbjöd han däremot allt skuttande. Men barnen Dahlin protesterade. Deras pappa var stationsinspektör OCH trafikchef!

Och han hade givit dem tillåtelse att skutta där. Punkt. Som omväxling hängde vi efter slädskjutsar. Där vann flickorna för det mesta över pojkarna, ty bönderna tyckte som rätt var att "pågar" kunde gå. Julen kom med rengöring, korvstopning, bak, brygd och byk. Ty det är den tid, då vår Herre prövar husmödrarna. Först på julaften efter lutfisken och gröten fick mor sin lön. Det var den högtidliga stunden, när man kröp under den med tända ljus, glittror och flaggor — till och med Japans — klädda granen och plockade fram vispen till mor. Stackars mor! Får mödrar fortfarande vispar i julklapp? Själv kröp man till sängs den kvällen med Prinsessan Snövit, Lilleputt och Bland tomtar och troll. Julen var inte då som nu försäljningskonstens högtid med början omkring midsommar. Fröken Karlsson i slöjdaffären öppnade sin julutställning först två veckor före jul. Men då hängde vi också som fastkittade vid hennes fönster. Inne i butiken kunde man inte stanna längre än tills man skämdes. Det kunde bli rätt länge för all del.

Tjugondedag Knut var den dag då man klädde ut sig och lubbade omkring och kastade vedträn i förstugor. Enligt gammal sed skulle den, som fått en knuta, springa ut och försöka ta fast "givarna" och, om det lyckades, bjuda in hela sällskapet

på traktering. Men det hände i ens förfaders tid. För oss var det bäst att lägga benen på ryggen.

När man är flicka måste man ha dockor. Sådan är konvensen. Fast jag var aldrig så glad, som när sågspånen började spruta ut någonstans ur kroppen och man fick anledning begrava den. Ibland gick vi till Karin och lekte bibliotek på vinden med hennes pappas riksdagsprotokoll, inbundna i svarta band med gula etiketter. Men Karin tyckte att hennes dockskåp var roligare. Och artigheten fordrade att man som gäst kastade ett öga genom celluloidfönstren. Karin var gracil och söt, sjöng och spelade piano, och hennes dockor var prydliga och väluppfostrade som hon själv. När hon en gråkall januaridag följde med oss för att plocka kardborrar ovanför höörslinjen, var hon iklädd bruna sveciakängor, vilka jag svärmiskt älskade. På huvudet bar hon en söt, vit liten ylleluva, farmors julklapp. Vi samlade borrar i våra mössor, och när sedan Karins satt fast föreslog hennes båda kamrater att tvätta ur dem i en vattenpöl. Det gjorde hon, stackars barn. I dag skulle man låtit frågan gå vidare till en frågespalt: Hur borttaga kardborrar ur en stickad ylleluva?

På sommaren upptogs Ragnar och jag i den i Hörby nybildade boyscoutföreningen. Den gången bar jag hatt. Den skulle blivit min tropikhjälm, om den ännu varit i livet. Den skulle också blivit en förträfflig bunker, där minst två kunde vara samtidigt

S.H.

Girlscout år 1911

med en liten kanon. Scoutuniformen var inte så omständlig. En ryggsäck à 1 krona var allt. Men det dög med papperspåsar också. Det var då det — år 1911.

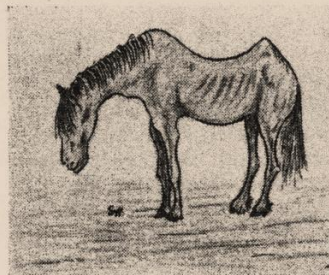
Till våra nöjen räknades också brandövningarna, då köpingens manliga innevånare vid trumpeternas ljud purrades upp i söndagsottan. Far hängde en mässingsbricka om halsen, ordningsmännens emblem i brandcorpsen, och hastade till vakt- och reservavdelningen, som stod under sparbankskamrerens befäl. Nere vid ån låg ett hus, ett rött av trä. Ena ändan kallades tvätthuset. Där brukade gumorna ligga på knä och banka

och skölja byk med en blåelse-sudd inom räckhåll. Andra ändan var spruthuset. Från spruthuset drog man ut spruta nr 1 och spruta nr 2 och störtade iväg under befäl av kopparslagare Andersson och smed Löfkvist. Efter ilade brandchefen med assistenter och manskap och en svärm ungar. Själv låg man i täten. Under tiden körde vattenbefordringsavdelningen i vild karriär

över kullerstenar och gropar med vattenfyllda tunnor. Hej, vad det gick! Ur tunnor, som redan läckte friskt, flög tapparna till höger och vänster. Här var det inget knussel med vatten. Och när vi hunnit fram till "eldsvådan" och plåtslagarmästaren i herculesgestalt förde strålen vid spruta nr 1, var det bara Champagnegaloppen, som saknades i denna glada operett.

NÄR DET LILLA VAR SPÄNNANDE NOG.

Förr red man velociped. När det stora och det lilla velocipedhjulet mötts på halva vägen började man cykla. Men vi, Anna och jag, vi red. Vi red på Vittus häst. Där satt man som på en kamel. Det hade sina behag, ty på Vittus kamel riskerade man inte livet. Den ställdes till vår disposition, när den inte var stadd å tjänstens vägnar. Vittu jämte Vinge-Pär hade nämligen förtroendet att tömma, som det hette.

Vittus häst.

Namnet Vittu kom av hans fenomenala sätt att säga "vet du". Hövligheten fordrade därför, att man som låntagare titulerade honom i prästbetygets namn, herr Nilsson. Med en smackning kom det stackars djuret visserligen igång, men stannade sedan plikttroget och obevekligt framför alla hus vid vägen. Och när ingenting hände, syntes det djuret som om livet mist sin mening. Bedrövat och motvilligt stapplade det till nästa hus. Socker hjälpte inte. Havre hade vi inte förstånd på. Då tröttnade vi och började cykla.

Hemma hade vi en damcykel — utan frihjul. Och mer än en gång lät far mig sitta på styret, baklänges (hur i fridens namn jag nu vågade) när han åkte nedför Lyby backar utan chans att bromsa.

Vid Toddylund på ousbyholmsvägen stod ett mjölkbord.

Dit ledde jag en dag cykeln och hankade mig upp i sadeln. Höjd över allt jordiskt knuffade jag till en pedal i taget med Hörby kyrktorn som mål. Rakt fram. Efter en kort men vinglig färd låg jag i nässelgropen till vänster. Då bullrade en hästskjuts bort i vägen. Med sönderriven klänning, intrasslad i hjul och möjänger och med vrängt styre hade jag föga hopp att hinna rädda äran, innan åket var inom synhåll. Bättre då att stanna kvar och behagfullt halvliggande få det hela att se trivsamt ut. Häståket närmade sig, och så hände det oväntade att kusken höll in hästen och vänligt frågade:

— Vill ni ha hjälp? Han råskade vara en fin greve-patron, så det är möjligt, att han fick

associationer med en behagfullt vilande dam på en récarier-soffa. Och när jag svarade:

— Nä tack, jag ligger bara här å vilar litte! såg han glatt tvivlande ut, gjorde honnör med piskan och trillade vidare i sin gigg. Att han såg tvivlande ut kunde förlåtas. Men g l a d! Han hade aldrig legat i en nässelgrop med bara armar och ben och hals och sönderriven klänning — drullputten — och tårarna rann utför kinderna av bara sveda från millioner brännhår och giftkörtlar. Efter den eskapaden tog det upp sig.

Och när man sen alldeles själv pilade utför Lyby backar fick fröknarna von Seth ta sig i akt, antingen de kom gående, eller åkande i landå med Ekberg på kuskbocken. Oftast kom de

åkande i en sky av plymer och fjäderboor och stilfullt spetsgarnerade parasoller, som modet var då. De tre damerna var underordnade sitt ständs traditioner vilka förbjöd dem att kasta sig ut i förvärvslivet. Det var straffet då för överklassbarn som inte hade vett att bli pojkar. Ty pojkar behövde aldrig stanna hemma och brodera och spela piano eller hjälpa frökenjungfrun att räkna in silvret efter kalasen. Det var flickors uppgift. Fröken Anna, den mellersta av de tre ogifta systrarna på Lyby, som varit i pension i Schweiz hade velat fortsätta studera. När hennes far översten och kommandören sa nej, började hon skriva poesi. Så gick till eftervärlden det milda och betagande versknippet, som hon kallade Stämningar. I tryck blev det knappast mer än ett litet häfte, och till vignett valde hon det anspråkslösa smörblomstret.

När Hörby kallbadhus låg i sitt själåtåg blev det anledning nog att sträcka ut ända till Ringsjön. Det blev många turer dit under åren, och ousbyholmsvägen lärde man till slut känna bättre än sin egen tröja. Även om man inte kunde skilja det ena dammiga bladet från det andra i hagtornshäckarna framför klockarbo-stället, Heåkra och Nytorp, så kunde man köra vägen och blunda, så väl visste man var krökarna fanns. Kastanjerna och almarna, som kantade vägen, hade gamle trädgårdsmästaren på Ousbyholm planterat i sin ungdom. På ena sidan gick järnvägslinjen där "fyran" all-

Gamla bron vid Ousbyholm.
Oljemålning av Christian Kruse.

tid kom från Kristianstad och "femman" från Eslöv. På andra sidan, på åsen bortom åkrarna, låg Lyby kyrka med synkrets över närapå halva Frosta härad. Mellan den vita kyrkan med det svarta, spetsiga tornet och Fulltoftadomänernas mörka, tysta skogar låg ringsjönejden och spann som en katt i solsken. Där allén slutade vid banvaktstugan, svängde vägen bort över den gamla bron förbi skolan och smedjan och spece-rihandlarens. Mitt emot låg Ousbyholms station prunkande av sommarblomster. Här vilade en frid, som bara avbröts, när tåg stannade och pustade ut. Ett slags medelpunkt blev stationen i betsäsongen, då vägning och inlastning ombesörjdes för många tunnland sockerbetsfält i trakten. Där en gång jättelika ekars och almars kronor slog ett dunkelt valv över vägen, låg inkörsporten till Ousbyholms slott. Bakom dess vita murar, som speglade sig i vallgravens sumpiga vatten, bodde en gång folk, som hette Thott, Brahe och Ramel. En senare ägare var von Seth, "kammarherren på Ousbyholm", om vilken berättas, att han efter att en gång ha mött "den lede själv" på vägen mellan Ousbyholm och Lyby lät bygga den väg, som nu förenar de båda orterna. Bortom inkörsporten till slottet låg den gamla statarlängan, och längre bort mitt emot fiskare Grönvalls stuga pekade en hjulfärad väg ned till ringsjöstranden. Då gick där kor på stilla bete och kliade

Gamla fulltoftaeken.
Oljemålning av Christian Kruse.

sig emellanåt i albuskagen, där vi hängde våra kläder. Stort flera gäster fanns där ej. Men den nya tiden krävde dansbana, kafé och elektrifiering till mångas glädje. Man kallade det försköning.

En halvmil norrut låg fulltoftastranden. Ibland cyklade vi dit, fast vägsträckan var längre. Helst körde vi om Hästäng och "Prästavägen". Vid jägmästarebostället i granskogens bryn mötte man vidder av välmågens guldgula och smaragdgröna prakt sprungen ur svart mylla. Bortom vidderna låg Ringsjön som en skål solglittrande vatten i en sky av grönt, och vid horisonten halvsov Bosjöklosternäset i ett grått flor av sol.

Som en Jehu for man utför den långa lindallén och över järnvägslinjen. Och där vägen gjorde en tvär sväng låg Fulltofta herregård. Förbi lador och höskullar och mellan råg- och klöverfält gick körvägen till skogen och den gamla eken. Somliga påstod, att den var tre hundra år gammal, andra fem hundra och andra åter tusen. Hemligheten när saven första gången steg ur roten, låg förborgad i dess väldiga stam med pansar av stenhård bark. Sin ålders skönhet avslöjade den i trotsigt vresiga linjer mot himlens ljusa rymd.

När Petter fiskares korsvirkeslänga skymtade fram mellan lövträden, var stranden nära.

Här mötte man ibland "kärran och jag". "Jag" var Per skräddare, som sålde sik, pjön och abborrar och gick till nattvarden en gång om året. Han brukade komma till trakten "i framtiden", när isen gick upp i Ring-sjön. Fisker köpte han av Petter fiskare, och när den låg på kärran drog han iväg till Fulltofta station och "praktiserade" både kärran och sig med Höörsan till Hörby. Per skräddare pollette-

rade aldrig. Han praktiserade istället. Och när han vägt den sista pjönen på sin besman därborta i Hörby, gick han och söp upp förtjänsten. Sen fick "kärran och jag" gå hem.

Att färdas till Fulltofta och bada, var det lilla, som var spännande nog. Vad gjorde det sen, att man måste vada så långt ut i sjön, att man var halvvägs hemma igen, då vattnet äntligen steg till knäna.

VÄRLDEN I NYTT LJUS.

Mor ansåg att barn inte bör dricka kaffe. Istället för eftermiddagskaffe gav hon oss 1 öre och en skorpa var. Skorpan åt vi upp, men 1-öringen sparades, och på 15 dagar hade vi sparat 15 öre. 15 öre kostade en biobiljett.

I Folkets hus gav redan år 1906 cykelfabrikör Charles Sjöberg biograf-föreställningar varje vecka. En föreställning bestod av ett halvdussin filmer. Varje filmnummers karaktär antydde i programbladen inom parentes. "Mycket intressant", "mycket rolig", "vackert kolorerad", "dramatiskt spännande", "komisk", "kolossal rolig". Och kolossalt roliga var Klådpulvret, Nyspulvret, Slaktarens dröm, Kaminen ryker, Velocipedryttarnas missöde, Flykten på tvättlinan, Happy Bob på råttjakt, Den östiriga madrassen, Svärmödrarnas kappsprungning etc. Alla sprang efter alla i dessa filmer, och om vi nu

haft allt porslin, som krossades då, skulle vi kunnat bygga hus av porslin. Filmer som En smekmånad vid Niagarafallen, En månskenstur på Nilen, En resa i midnattssolens land, Lago Maggiore var ägnade att njutas som naturscenerier med vågskvalp och solglans på glittrande vågor. Och när vi påminnes om att En automobiltur Nizza-Monte Carlo och Bestigning av Åreskutan, räknades till det dramatiskt spännande måste ett leende krusa våra läppar.

1908 visades "En resa till månen" efter Jules Vernes roman. Det var en långfilm som varade en halv timme. Den handlade om människor som kröp in i en torped, vilken avsköts och hamnade på månen. Där fick man se månmänniskorna som hoppade omkring under träd som liknade stora flugsvampar. Filmen hade haft premiär i Stockholm omkring 1903, så det kolossalt

tjusiga månlandskapet hade tyvärr sett sin bästa tid när filmen kom till Hörby.

Herr Sjöberg kunde skatta sig lycklig att bara ha ambulerande konkurrenter. Konkurrenten i filmers barndom var ej att leka med, vilket framgår av den strid på kniven, som försiggick i annonsspalterna mellan biografägarna Wiberg och Nylander i Kristianstad.

När Konung Carlos av Portugal mördades i Lissabon 1908 lät Wiberg på sin vita duk projicera bilder ur tidningar och annonserade:

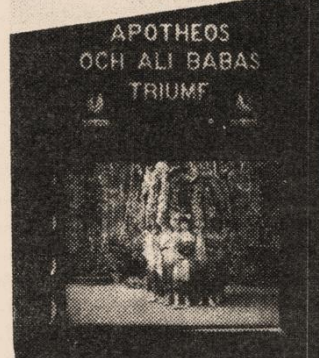
"Högst intressanta bilder från monarkens liv visas på Goodtemplarsalen". Konkurrenten Nylander lyckades emellertid snart få riktiga filmbilder från begravningen, och annonserade:

"Ett intressant och gripande filmreportage från den finfina ceremonien, ej att förväxla med konkurrentens sorgliga bilder". Så småningom fick också Wiberg begravningsfilmen och skyndade sig att meddela:

"Samma sorgliga film, som visas på Biografteatern, körs också på Goodtemplarsalen"! Och filmen lär verkligen ha varit sorglig. Den danska fotografen, som förevigade begravningsceremonien, var ekonomiskt lagd. Han ville spara på råvaran-filmen och hade vevat långsamt. Figurerna kom därför att röra sig mycket snabbt. Begravningsföljet kom springande och hoppande på ett föga passande sätt, varför pianisten, som tänkte spela Chopins sorgmarsch, måste klämma i med en galopp.

Den danske barberaren Th.

Larsen, som etablerade sig i Hörby 1886, var dock den i samhället som först sysslade med Edisons uppfinningar, fonograf såväl som kinematograf. I Hör-

Klipp ur herr Sjöbergs film-
arkiv från 1907.

by-Posten från nittitalet står då och då Th. Larsens annonser om föreställningar. Och år 1900 visade han "Boerkriget med sciop-tonbilder och acetylengas" å gästgivaregården. Ären efter sekelskiftet visade ambulerande företag biografteater i köpingen. Bland dessa var London-biogra-fen, som förevisade Genoveva, hettiginnan av Brabants sorgliga öde, 1600 meter. En annan var Pariser-biografen, som på Stora Hotellet rullade upp Den hvita slahandeln, socialt skådespel i 50 afdelningar. En tredje var Svenska Biograf-Tournéen, som visade Den sensationella lejon-jakten i Danmark.

Lejonjakten iscensättare var enligt dr. Idestam-Almquist Danmarks store filmpioniär, f. d. marknadsgycklaren Ole Ol-sen. Han hade fått höra, att ett orkeslöst lejon skulle avlivas i ett kringresande menageri. Han köpte lejonet — och garanterade en human avrättning. Han köpte vidare en gammal häst och nå-gra exotiska krukväxter. Med sin rekvisita for han till Roskil-de fjord. Där på stranden plante-rade Olsen ut sina exotiska krukväxter och stack pinnar i sanden med pappersblad som skulle föreställa palmer. Sedan hans medhjälpare Jørgen Lund målats svart över kroppen och förvandlats till människoätare släpptes det stackars lejonet löst och inspelningen började. Justi-tieminister Alberti — han som avskedades och dömdes för mil-lionförskingringar — fann emel-lertid filmen väl ruskig och för-bjöd den i Danmark. Men i Sve-rige, vars justitieminister var

mindre nogräknad, fick filmen köras. Och så reste danskarna till Malmö och såg den sensatio-nella jakten. Och som sagt, även i Hörby visades denna högin-tressanta film.

1909 överlät Charles Sjöberg sin biograf till åkare Anders Persson, snickarmästare Jönsson och bagarmästare Ahlström. Alla tre grep verket an. Så blev åkaren biljettförsäljare, snic-karmästaren filmmekaniker och bagarmästaren kapellmästare, i det han skötte tonstyrka och tempo å ett självspelande pia-no. Det var under detta trium-virats egid, som man började se världen i nytt ljus. Det man tyd-ligast minnes från dessa före-ställningar, med nacken halvt uriedvriden, var att det skratta-des obarmhärtigt åt allt och alla. Kungar och kolingar, tyckte man, var precis lika komiska, och "regnade" gjorde det på bå-de rika och fattiga. När inspel-ningarna fordrat stora folk-uppbåd hade filmproducenter-na, tydligen på grund av be-gränsade ekonomiska möjlighe-ter, låtit de få medspelarna springa runt ett plank eller en buske i hopp om att det skulle ge illusioner om den önskade folkmängden. Och ju flera gån-ger de sprang runt sin buske, ju mer vrålade publiken. Man tog inga hänsyn. Och när filmerna tvärstannade med ett ritsch-ratsch och de agerade kom att stå kvar i de mest komiska ställ-ningar skrattades lika hejdlöst. Något så roligt hade vi själva aldrig kunnat åstadkomma när vi "svängde bilder". Och under pauserna, som var minst lika

långa som akterna, diskuterades högljutt och utan hämningar filmernas innehåll.

En vacker dag stod det sensationella meddelandet i tidningen, att ljudfilm skulle uppföras å Stora Hotellet. Med stora förväntningar offrade man 25 öre och placerade sig på första stolaraden. Där kunde ingenting undgå en. Framför duken stod en stor trattgrammofon. En kontinental herre yttrade några introducerande ord, och föreställningen kunde börja. Ljuset släcktes och apparaterna satte igång. Och om det nu var en tragedi eller en komedi, som vevades upp, berodde på vars och ens sätt att uppfatta. För egen del lutade jag åt komedi. Tratten uppförde nämligen en monolog helt på egen hand och lät paret på duken klara sig själv. Senare hälften av framförandet blev en kapplöpning, där tratten kom en god hästlängd före. När den kvinnligt ljuva Henny Porten rörde på läpparna, röt tratten för livet med grov karlröst. Och när den försmädde starke mannen stod i som en van hustrutyrann, hördes en svag gråtmild stämning. När ljuset tändes hade den kontinentale försvunnit. Ty det fanns de bland publiken, som inte uppfattade tragedin som komedi.

*

Och tiden rann vidare. Man brukar säga att när det sker litet, blir det lilla betydelsefullt. Om snödropparna i Knibergs trädgård stod i blom redan i början av februari, var det en

Med nacken halvt urledvriden.

händelse, som ansågs värd att stå i tryck i Hörby-Posten. Ty i täpporna bakom hagtornshäckar och grönmålade staket sker inte så litet av Lillköpings idylliska historia. I täpporna anlade man "sängar" och sådde grönsaker, när tjälen gått ur jorden, och dagen började man tidigt, medan daggen låg ny och sval. När fruktträden blommade, undrade man, om det skulle bli ett gott fruktår, och när man njöt av blomsterrabatternas rika prakt, var det i sommarens korta tid. Det var den fröjd, som försvann, när nattfrosten visade sina vita klor och höststormarna kom tjutande. Då böjde sig trädskronor undergivet, och saftiga päron och äpplen föll ett efter ett till marken. Vinden plöjde utan misskund genom höstflox och förvuxen dill och rus-

kade pionfången, till de ej orkade resa sig mer. Astrar låg fallna och stoftbruna, när solrosornas kronor hängde knäckta och tunga på sviktande stammar. Men från sitt frotskydd bländ bladen lyste bjärt ett par dahlior, och vid en uthusvägg flämtade på spröda stänglar några krasseblomster i eld och guld.

När löven föll sent, väntades sträng vinter, och lång vinter när det var barmark vid jul. Men när vårdagjämningen och vårfrudagen var förbi och tibasten och "pepparbusken" höll på att lägga av sin vinterskrud, när syrenernas knoppar började svälla och hasselbusken kläda sig med guldglänsande hanhängen, då var det åter vår, en ny förväntans vår.

Greta Häggelin

föddes den 10 september 1900 och erhöll namnet Thora Margaretha. Vid dopet bar fadern henne. Faddrar var målare J. M. Pettersson och hans hustru Elsa. Döpt den 25 november av kyrkoherde Lundegård.

Thora Margaretha tog namnet Greta först efter faderns död 1931. Han var mycket sträng och hade inte accepterat att dottern ändrade sitt förnamn.

1925 flyttade hon från Hörby och till Göteborg där hon utbildade sig inom pälsbranschen. Blev senare antagen inom ett företag i branschen.

På 1940-talet besökte hon Frankrike som stod på randen till krig. Gjorde resor i Sydfrankrike och Afrika.

Vid sjuttioårs ålder bosatte hon sig i Lausanne i Schweiz. 1985 gjorde hon en visit i Hörby där hon bland annat skänkte en gåva till Hörby museum.

Detta kåseri har publicerats i ett häfte på femtiosex sidor av Mellersta Skåne 1949.

Häftet kom i min ägo på 1950-talet då min fader Gunnar Mörck tyckte att jag behövde läsa lite om köpingen. Sedan dess har den funnits i min boksamling. Den har kommit väl till pass nu då många namn från boken är med i denna serie.

Per-Gunnar Mörck

Greta Häggelin utkom 1985 med en ny bok där de första cirka sextio sidorna handlade om Hörby. I stort är det samma på dessa sidor som i häftet.

Men något bör nämnas. Fadern gjorde en mycket dålig affär och var tvungen att sälja huset vid Gamla Torg och flytta upp längre i Storgatan.

”En novemberkväll 1923, på mors och fars gemensamma födelsedag sa far: Så ska du ut och kastas som ett rö för vinden! – och gav mig en tia.”

Mor stod mig nära. Far var bara någon som råkat bli min far.

Jag hade nyss fyllt sexton år då far drog ut mig på gården av okänd anledning. Han var rasande och sade: Jag skall lära dig att lyda! Där slog han mig och kastade mig utan förbarmande mellan husväggen och ett plank. När jag reste mig slog han igen. Han var som rabiesbiten och mor stod som förlamad. Men när han slutat kunde jag resa mig. Resten av dagen satt jag i sängkammaren och övervägde att rymma. Mor var förtvivlad

Samma natt kom han och bad om förlåtelse. Mor hade berättat att det hela berodde på ett missförstånd.

Jag förlät honom aldrig. Jag tyckte inte ens synd om honom. Han var en av de många svaga som i sin muskelstyrka ser sin rätt att dominera.

Min far levde till 1931. Jag grät vid hans bår i sorg över en gången epok förknippad med barndomen och hemmet.

Min mor flyttade till Göteborg efter det att huset på Storgatan sålts.

